

b_econ_2025_133

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Економічний факультет
Кафедра бізнесу та управління персоналом**

**РОЛЬ БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ У ФОРМУВАННІ СТАРТАП-
ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу, 476 групи
спеціальності 076 Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність
(ОП Економіка та організація бізнесу)

Георгіу Марія Петрівна

Керівник:

канд. екон. наук, доцент
Водянка Любов Дмитрівна

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № від 2025 р.*

Зав. кафедрою _____ Водянка Л.Д.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

(українською мовою до 700 знаків)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2025. 71 с.

Георгіу М. П. Роль бізнес-інкубаторів у формуванні стартап-екосистеми. Рукопис.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню ролі бізнес-інкубаторів у формуванні стартап-екосистем України. Проаналізовано теоретичні засади інноваційного розвитку, особливості функціонування стартапів, стадії їхнього життєвого циклу та ключові відмінності від традиційного бізнесу. Особливу увагу приділено аналізу динаміки інноваційної екосистеми України за методиками EIS та GII. Визначено бар'єри та перспективи розвитку, обґрунтовано роль бізнес-інкубаторів як каталізаторів інноваційного підприємництва. Робота має прикладне значення для органів влади, освітніх закладів та стартап-спільнот. **Ключові слова:** стартап, бізнес-інкубатор, інноваційна екосистема, підприємництво, інновації, розвиток.

ABSTRACT

(іноземною мовою до 700 знаків)

Bachelor's thesis for obtaining the bachelor's degree in 076 Entrepreneurship, Trade and Stock Exchange Activities. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025. 71 p. *Georgiou M. P. The Role of Business Incubators in the Formation of Ukraine's Startup Ecosystem. Manuscript.*

The bachelor's thesis explores the role of business incubators in shaping the startup ecosystem in Ukraine. The study analyzes the theoretical foundations of innovation-driven development, specifics of startup functioning, stages of their life cycle, and key differences from traditional businesses. Special focus is placed on the analysis of Ukraine's innovation ecosystem dynamics using EIS and GII methodologies. The work identifies barriers and development prospects and substantiates the role of business incubators as catalysts for innovative entrepreneurship. The findings have practical relevance for government institutions, educational organizations, and startup communities.

Keywords: startup, business incubator, innovation ecosystem, entrepreneurship, innovation, development.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Георгіу Марія Петрівна _____ ПІБ студента (ки)

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	6
1.1. Сутність поняття інноваційної екосистеми.....	6
1.2. Ключові поняття економічного зростання та стартапів.....	9
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ.....	19
2.1. Аналіз динаміки оцінювання інноваційної екосистеми України за методологією Європейського інноваційного табло (EIS).....	19
2.2. Аналіз динаміки розвитку інноваційної екосистеми України за даними Глобального індексу інновацій.....	25
2.3. Порівняння розвитку стартапів в Україні та світі.....	32
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕС ІНКУБАТОРІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СТАРТАП ЕКОСИСТЕМИ.....	40
3.1. Смарт–спеціалізація як інструмент розвитку інноваційної екосистеми України та підвищення її економічної ефективності.....	40
3.2. Практичні рекомендації для підвищення ефективності інноваційної екосистеми України.....	45
Висновки до розділу 3.....	49
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ	

У сучасних умовах динамічних трансформацій світової економіки зростає значення інноваційного підприємництва як чинника сталого розвитку та зростання національної конкурентоспроможності. Стартапи – як особлива форма підприємницької діяльності, орієнтована на інновації, швидке масштабування та гнучкі бізнес–моделі – дедалі активніше впливають на формування нових ринків, продуктів і технологій. Ефективне функціонування стартапів значною мірою залежить від наявності сприятливого інституційного середовища – стартап– екосистеми, важливим елементом якої виступають бізнес–інкубатори.

Бізнес–інкубатори виконують роль інфраструктурної підтримки стартапів, забезпечуючи доступ до освітніх програм, менторства, фінансування та професійної мережі. Вони створюють умови для трансформації ідеї у готовий ринковий продукт, сприяючи зниженню ризиків та пришвидшенню виходу на ринок.

Актуальність теми обумовлена потребою у розвитку повноцінної інноваційної екосистеми в Україні, яка здатна підтримувати технологічні стартапи, інтегрувати науковий потенціал в економіку та протистояти викликам, пов'язаним із відтоком кадрів, воєнними діями та інституційною нестабільністю.

Проблематика функціонування стартап-екосистем та ролі бізнес інкубаторів є предметом досліджень таких науковців, як Й. Шумпетер (теорія інноваційного розвитку), Ф. Малерба (модель інноваційних систем), Г. Мур, С. Бланк, Е. Рис (стартап–підхід), І. Підоричева (класифікація екосистем), а також українських дослідників – І.М. Червякова, О.П. Хаєцької, В. Чаплюка, Л.О. Дорбика, які досліджують взаємозв'язок між інноваціями, економічним зростанням і підприємництвом.

Об'єктом дослідження є стартап–екосистема України.

Предметом дослідження є діяльність бізнес–інкубаторів як інституційної

Мета роботи – дослідити роль бізнес–інкубаторів у формуванні та розвитку стартап–екосистеми України, а також визначити напрями підвищення ефективності їхньої діяльності в умовах цифрової трансформації та економічних викликів.

Для досягнення мети у роботі поставлено такі **завдання**:

1. Розкрити теоретичні засади формування інноваційних екосистем і місце бізнес–інкубаторів у них.
 2. Проаналізувати поняття, характеристики та життєвий цикл стартапів.
 3. Дослідити стан та динаміку розвитку інноваційної екосистеми України за міжнародними індексами (EIS, GII).
 4. Виявити основні проблеми та бар'єри у функціонуванні бізнес–інкубаторів в Україні.
 5. Сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності бізнес–інкубаторів як елементів інфраструктури підтримки стартапів.
- Структура роботи.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглянуто теоретичні підходи до аналізу інноваційних екосистем, стартапів та ролі бізнес–інкубаторів.

У другому – здійснено оцінку поточного стану інноваційної екосистеми України, зокрема за даними EIS і GII.

У третьому – сформульовано напрями вдосконалення функціонування бізнес–інкубаторів в Україні як чинника розвитку стартапів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ

1.1. Сутність поняття інноваційної екосистеми

Аналіз ефективності інноваційних екосистем безпосередньо пов'язаний з розумінням їхньої природи. Вивчення цього феномену доцільно починати з поняття «інноваційна система», яке стало базовим для формування концептуального апарату дослідження інноваційної динаміки на рівні держави чи регіону.

А. Рендал визначає складні системи як такі, що мають властивості, які не можна звести до суми характеристик їхніх окремих елементів. Серед ознак складних систем: взаємозалежність елементів, нелінійність взаємодій, багаторівнева структура та емерджентність - поява нових якостей у результаті взаємодії складових частин [1, с. 64].

Інноваційна система, як підсистема ширшої економічної системи, перебуває у постійній взаємодії з іншими підсистемами - фінансовою, освітньою, ринком праці, виробництвом тощо. Вона є відкритою, і її ефективність залежить не лише від внутрішніх процесів, але й від вхідних ресурсів та вихідних результатів. Цей взаємозв'язок пояснює необхідність системного, холістичного підходу до її вивчення.

Власне, ідея інтегративного, багатовимірного підходу до аналізу інноваційних процесів реалізувалася у концепції інноваційної екосистеми, яка стала логічним розвитком теорії національних інноваційних систем (НІС), запропонованої Фріменом та Лундвалом наприкінці 1980-х років [2, с. 212–213].

Згодом ця концепція була деталізована у дослідженнях Ф. Малерби, який виокремив основні компоненти секторних інноваційних систем: підприємства, інституції, знання, попит, мережі та процеси коеволюції [3, с. 5]. Застосування

еволюційного підходу дозволило порівнювати інноваційні екосистеми з біологічними: учасники екосистеми взаємодіють у середовищі

взаємозалежності, адаптації та конкуренції, впливаючи на загальну динаміку розвитку.

На відміну від традиційного системного підходу, де домінує логіка причинно–наслідкових зв’язків і централізованого управління, екосистемний підхід наголошує на еволюційній природі, саморегуляції, коеволюції та адаптивності [5, с. 69–73].

Серед ключових відмінностей між системною та екосистемною моделями можна виокремити:

1. Динаміка vs. статика: екосистеми розглядаються як постійно змінювані середовища, на відміну від інноваційних систем, що мають більш статичну структуру.

2. Самоорганізація: екосистеми формуються через горизонтальні зв’язки між акторами, що самостійно координують свою діяльність. 3. Коеволюція та ко–спеціалізація: розвиток окремих учасників відбувається у тісному зв’язку з іншими.

4. Фокус на взаємодію: замість розвитку інфраструктури – акцент на кооперації між учасниками.

5. Кросдисциплінарність: важливу роль відіграє об’єднання знань, навичок, культур.

6. Відсутність чітких меж: екосистеми можуть бути не лише національними, регіональними, а й віртуальними.

Інноваційна екосистема є ширшим та гнучкішим інструментом дослідження і стимулювання інноваційної діяльності, що дозволяє адаптувати підхід до конкретних умов, регіонів та рівнів взаємодії.

Залежно від рівня формування, організації та фокусу інноваційної діяльності, у науковій літературі виокремлюють кілька підходів до дослідження інноваційних екосистем. За І. Підоричевою [5, с. 59], існують чотири основні моделі:

1. Центрована навколо компанії – екосистема формується навколо

потужної організації (наприклад, Google, Apple, Samsung), що задає вектор інноваційного розвитку.

2. Центрована навколо інновації - у центрі екосистеми знаходиться інновація як цільова ідея, а всі учасники беруть участь у її реалізації, отримуючи вигоди в межах своєї спеціалізації.

3. Багаторівнева екосистема - формується на локальному, регіональному, національному чи глобальному рівнях, часто з ініціативи держави (top-down) або бізнес-середовища (bottom-up).

4. Цифрові платформи - інноваційні екосистеми, організовані у віртуальному просторі з використанням технологічних або інноваційних платформ.

Кожен підхід має свої особливості, переваги та межі застосування: •
Перший підхід придатний для аналізу бізнес-стратегій конкретних компаній.

• Другий дає змогу описати структуру екосистеми через такі компоненти, як діяльність, актор, зв'язки, позиція.

• Третій пропонує бачення екосистем як «тропічних джунглів» (Rainforest), де успіх залежить від середовища, культури, довіри, правових норм та стимулів [6, с. 32].

• Четвертий акцентує на платформеній архітектурі, відкритості доступу до екосистеми, гнучкості ролей і посиленні нетворкінгу. Усі підходи сходяться на тому, що ефективна інноваційна екосистема неможлива без координації, довіри, взаємозалежності, обміну знаннями й гнучкої структури. Водночас вони демонструють різні способи організації співпраці між учасниками.

9

1.2. Ключові поняття економічного зростання та стартапів

Сучасний світ перебуває у стані постійних трансформацій, а основними драйверами економічних змін стають інновації, наука та цифрові технології. У цьому контексті стартапи набувають важливого значення як потенційна основа не лише економічного розвитку, а й довготривалого економічного зростання.

Проте для обґрунтованого висновку необхідно чітко розмежувати, що таке стартап і чим він відрізняється від класичних бізнес–моделей. Не менш важливо розуміти, що мається на увазі під поняттями «економічне зростання» і «економічний розвиток», адже вони мають різну сутність та функціональне навантаження.

Економічне зростання - це одна з провідних макроекономічних категорій, що відображає не лише кількісне зростання обсягів виробництва, а й здатність економіки задовольняти дедалі складніші суспільні потреби, покращуючи при цьому якість життя населення. Саме тому воно належить до основних цілей будь–якої економічної системи поряд із ефективністю, стабільністю та свободою.

Понятійне розмежування термінів «економічне зростання» та «економічний розвиток» було вперше запропоноване австрійським економістом Йозефом Шумпетером. У праці «Теорія економічного розвитку» він підкреслює, що економічне зростання - це поступове збільшення виробництва та споживання вже відомих товарів і послуг, що відбувається в межах сталого «циркулярного потоку» економічної діяльності. Натомість економічний розвиток, за Шумпетером, – це процес впровадження нових комбінацій ресурсів, тобто інновацій, які змінюють саму структуру економіки, спричиняючи появу нових галузей і зникнення застарілих.

До таких інноваційних змін дослідник зараховував:

- запровадження нових способів виробництва;
- створення принципово нових продуктів;
- освоєння нових ринків;
- організаційні зміни у підприємствах;
- залучення нових джерел ресурсів.

10

На перший погляд, ця концепція може виглядати альтернативною до теорії Джона Мейнарда Кейнса, яку викладено в його праці «Загальна теорія зайнятості, проценту та грошей». Проте Кейнс, здебільшого, описував

механізми, властиві циркулярному потоку - тобто моделі економічного зростання, не охоплюючи глибинні структурні зміни, які, згідно з Шумпетером, є ознаками економічного розвитку.

Таким чином, виходячи з концепції Шумпетера, можна зробити висновок: економічне зростання здебільшого є кількісним явищем, що вимірюється макропоказниками. Натомість економічний розвиток охоплює і кількісні, і якісні зрушення в економіці, пов'язані з інноваціями та структурними змінами.

У науковому середовищі існує чимало підходів до визначення економічного зростання - деякі з них узагальнено у таблиці 1.1. Таблиця 1.1

Найпопулярніші визначення «економічне зростання»

Визначення	Автор
«Економічне зростання – це результат розширеного процесу відтворення, який виражається в прирості національного продукту»	Т. Віторт
«Постійне зростання виробництва благ для задоволення людських потреб»	С. Кузнець
«Економічне зростання – це такі динамічні зміни в національній економіці, які характеризуються стійким розширенням масштабів виробництва національного продукту, підвищенням ефективності суспільного виробництва і зростанням на базі цього добробуту нації»	С. Юрій
«Зростання або реального обсягу ВВП, або реального обсягу продукції на особу населення»	К. Макконнелл, С. Брю
«Економічне зростання – це тенденції в розвитку економіки на основі інституціональних змін, що передбачають поліпшення кількісних і якісних показників економічного життя суспільства»	Л. Рафікова
«Економічне зростання – єдність кількісних, якісних і структурних змін обсягу суспільного продукту (ВВП) під впливом організаційних, економічних, мотиваційних, правових, інституціональних, інструментальних факторів, що є основною ознакою економічного зростання»	Л. Чердніченко
«Теорія економічного зростання має враховувати природні ресурси, політичні інститути, законодавство, а також політичні та соціальні фактори»	Б. Селігмен

На думку дослідниці Г.Я. Глухої, в економічній науці сформувалося три

основні підходи до трактування поняття «економічне зростання». Перший підхід фокусується на абсолютних кількісних показниках, таких як валовий внутрішній продукт (ВВП), обсяг золотовалютних резервів, національне багатство та доходи країни. До цього напрямку належать визначення економістів Кузнеця, Вітовта та Юрія [1].

Другий підхід орієнтований на відносні кількісні індикатори – зокрема, ВВП на душу населення, середній дохід чи рівень споживання на одну особу. Цей підхід знайшов відображення у роботах таких економістів, як К. Макконнел та С. Брю [1].

Третій підхід до трактування економічного зростання базується на аналізі якісних змін – зокрема, розвитку інфраструктури, галузевої структури економіки, рівня освіти та охорони здоров'я, політичної та соціальної стабільності, функціонування інституцій і стану довкілля. Його можна розглядати як підхід, орієнтований на економічне благополуччя. До цього напрямку належать праці Л. Рафікової, Л. Чередниченко та Б. Селігмена [1].

Окремої уваги заслуговує поняття «економічний розвиток». Важливо підкреслити, що воно тісно пов'язане з економічним зростанням, однак не є тотожним. Якщо економічне зростання відображає переважно кількісні зміни, то розвиток охоплює структурні та якісні трансформації в економіці. При цьому економічне зростання є необхідною складовою розвитку, але не гарантує його автоматичного досягнення [36].

Доцент І.М. Червяков акцентує на тому, що економічний розвиток – це не просто приріст показників, а глибша трансформація економічної системи, перехід на новий якісний рівень. Зростання ж є лише формою прояву цих змін. Основною ознакою розвитку вчений вважає підвищення рівня добробуту населення, яке не завжди супроводжує економічне зростання, особливо в умовах нерівномірного розподілу доходів [37].

На цій підставі економічне зростання можна розглядати як базовий рівень, на якому ґрунтується економічний розвиток. Враховуючи, що зростання

характеризує кількісні зрушення, а розвиток – якісні, доцільно застосовувати діалектичний підхід: кількість переходить у якість. Червяков також вказує, що бездумне нарощування показників ВВП не є самоціллю, адже реальним критерієм успіху має бути добробут людей [37].

Деякі науковці, погоджуючись із цією позицією, додають, що інтенсивне зростання, досягнуте шляхом підвищення ефективності використання ресурсів, теж є проявом якісних змін [1].

Інша група дослідників акцентує на тому, що справжнє економічне зростання включає в себе синтез кількісних, якісних і структурних змін, що проявляються під впливом організаційних, економічних, правових, інституційних та мотиваційних факторів [1].

Ф. Акобіров, у свою чергу, підкреслює, що зростання є динамічним процесом вдосконалення макроекономічної структури, яке одночасно покращує кількісні та якісні параметри функціонування економіки, що дозволяє краще задовольняти як суспільні, так і індивідуальні потреби [1].

Науковець В. Чаплук вказує на необхідність урахування структури ВВП при аналізі економічного зростання, адже простий приріст показника без урахування його складових може призвести до хибних висновків [1].

О.П. Хаєцька виділяє основні фактори впливу на економічне зростання, зокрема: попит, пропозицію, розподіл, а також інституційні, соціальні, культурні й політичні чинники. Вона також визначає дві моделі зростання:

- екстенсивну, яка досягається шляхом збільшення обсягів ресурсів, що використовуються;

- інтенсивну, яка базується на зростанні ефективності використання ресурсів, зокрема через підвищення продуктивності праці [2]. Зважаючи на сучасні виклики, варто наголосити на зростаючій ролі інновацій. Вони здатні не лише підвищити конкурентоспроможність економіки, а й перевести країни з категорії тих, що розвиваються, до розвинених. У цьому контексті стартапи можна вважати ключовим інструментом інноваційного розвитку, що забезпечує прорив на глобальній арені.

Різні науковці, інститути та організації пропонують власне розуміння терміну «стартап». Найрепрезентативніші та найдоречніші з них узагальнено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Деякі визначення поняття «Стартап»

Автор	Визначення
С. Бланк, Б. Дорф	«Стартап – це тимчасова структура, що займається пошуком масштабованої, відновлюваної та високоприбуткової бізнес– моделі.»
П. Грехем	«Стартап – це компанія, розрахована на швидке зростання.»
Е. Рис	«Стартап – будь–яка новостворена організація, яка спеціалізується на розробленні нового продукту або послуги в умовах надзвичайної невизначеності»
Адміністрація малого бізнесу США	«Стартап – це бізнес, який зазвичай орієнтований на технології та пов’язаний з високим потенціалом до розвитку.»
Європейська мережа стартапів	«Стартапом вважається незалежна організація, яка молодша п’яти років і спрямована на створення, покращення та розширення масштабованого, інноваційного, технологічного продукту з високим та швидким зростанням.»

Як свідчать дані таблиці, попри розбіжності у наукових підходах до трактування терміна «стартап», більшість дослідників сходяться в окресленні ключових його характеристик. До основних рис належать: тимчасовий характер існування, оскільки з часом успішний стартап трансформується у стабільну компанію, яка або функціонує як самостійний бізнес, або інтегрується у більшу структуру як окремий підрозділ; фокус на створення інноваційного продукту, що має задовольнити актуальні потреби ринку; потенціал до масштабування та стрімкого розвитку (від трьох до чотирьох місяців, у випадку з високотехнологічними стартапами - до року); а також високий рівень

невизначеності та нестійке становище на ринку [6].

Ключовою особливістю стартапів є побудова бізнес–моделі на основі інновацій - як глобального, так і локального рівня. Це означає, що розроблене

14

рішення може вважатися інноваційним у межах певної галузі, країни чи ринку, але не обов’язково має глобальний характер. Відмінною рисою стартапу, що суттєво відрізняє його від звичайного малого бізнесу, є націленість на швидке масштабоване зростання. Саме тому не кожна нова компанія автоматично підпадає під визначення стартапу [6].

Незалежно від сфери діяльності, типу продукту, використаних технологій чи джерел фінансування, визначальною рисою стартапу залишається динаміка зростання. Уся логіка його існування, розвиток та стратегічне бачення побудовані довкола прагнення до масштабного прориву.

Узагальнені характеристики стартапів подані в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Основні ознаки стартапів

Ознака	Сутність ознаки
Застосовуються інноваційні методи управління й організації	Крім початкового капіталу, проект спирається на ентузіазм засновників та інноваційність ідей. Підґрунтям для створення стартапу зазвичай слугує актуальна проблема (інформаційна, наукова, соціальна, комерційна)
Короткий період існування	Число операцій та угод, як і число публікацій у ЗМІ, незначне та не дозволяє скласти враження або прогнозувати перспективи співробітництва. Контрагенти та потенційні партнери не мають достатньої інформації про стартап
Проект активно презентується на тематичних і професійних форумах	Просувається через ЗМІ, здійснюється робота щодо залучення уваги та зацікавлення інвесторів, при цьому завжди позиціонується як «перспективний початківець»
Формуються передумови для економічного розвитку проекту	Проект активно освоює цільову аудиторію та відповідний ринковий сегмент

Після зазначених вище ознак варто розглянути різницю між звичайним (традиційним) бізнесом та стартапами. Досить ґрунтовний аналіз в цьому плані провів вчений Добрик Л.О. В табл. 1.4. представлені його погляди з нашими корегуваннями.

15

Таблиця 1.4.

Порівняння стартапів та традиційного бізнесу

Показники	Стартап	Традиційний бізнес
Масштаб	Як правило, стартапом можна йменувати ту компанію, яка потенційно може показати зростання в капіталізації та легко масштабується	Дуже часто зростання традиційного бізнесу має обмеження у: розмірах ринків та властивістю бізнес–моделі швидко і легко Масштабуватися
Інновації	Інновація є головним і обов'язковим моментом, якщо інновації немає, то досить ймовірно, що стартап не зможе конкурувати за значну частку ринку	Наявність інновацій необов'язкова, але якщо вона присутня, то допомагає знизити витрати, збільшити прибуток. Також інновації, як правило, належать стороннім компаніям
Прибуток	Основною метою є створення продукту, який не тільки сподобається споживачам, а й завоює ринок. Якщо ця мета буде досягнута, то й прибуток компанії буде значним.	Отримання і збільшення виручки і прибутковості є головною метою традиційного бізнесу.
Темпи зростання	Стартап–компанії мають на меті рости якомога швидше, тим самим вони утворюють світову унікальну бізнес–модель, яку можна досить успішно відтворити в світових масштабах. Компаніям досить важливо бути не стільки першими, а скільки швидкими і гнучкими	Зростання традиційного бізнесу відбувається в міру необхідності, оскільки його пріоритетним завданням є отримання прибутків. Але зрештою бажання зростати – є природнім для компаній.

Джерела фінансування	Стартап–компанії часто покладаються на інвестиції навіть не намагаючись запуснути працюючу схему монетизації, яка може допомогти перетворити їхній проект в працюючий і прибутковий бізнес.	Традиційний бізнес, зазвичай, запускають завдяки особистим заощадженням; допомоги родичів, друзів чи знайомих; коштів інвесторів або навіть банківських кредитів.
----------------------	---	---

Складено автором на основі [6].

Як впливає з проаналізованої таблиці, порівняння між стартапами та традиційними формами бізнесу здійснюється за низкою ключових параметрів. Серед них найбільш показовими є: масштаби діяльності, прибутковість, джерела фінансування, рівень інноваційності та темпи розвитку. Хоча існує ще багато

16

інших критеріїв, саме ці, на нашу думку, найбільш релевантні для розмежування сутності обох бізнес–моделей.

Окрему увагу доцільно приділити стадіям життєвого циклу стартапу. У своїх дослідженнях Анастейша Галаджій виокремлює сім послідовних етапів розвитку стартап–компаній:

1. Стадія ідеї,
2. Friends & Family / Angels,
3. Передпосівна (Pre–seed),
4. Посівна (Seed),
5. Ранній етап запуску,
6. Стадія зростання,
7. Стадія виходу (IPO) [37].

1. Стадія ідеї. Початковий етап будь–якої підприємницької ініціативи розпочинається з виникнення ідеї. Вона може з'явитися як результат групової роботи чи натхнення. Проте важливо критично оцінити її новизну, актуальність і ринкову цінність, аби уникнути створення неоригінального або непридатного продукту. Проведення глибокого маркетингового аналізу на цьому етапі є вкрай необхідним [38].

2. Стадія Friends & Family / Angels. Цей етап характеризується залученням початкового фінансування з особистих джерел, а також інвестицій від друзів, родичів та так званих «ангелів» - приватних інвесторів, зацікавлених у розвитку бізнесу на ранній стадії в обмін на частку в компанії. Це дозволяє створити перший прототип продукту та підготувати основу для подальшої експансії [38].

3. Передпосівна стадія (Pre–seed). На цій фазі засновники зосереджуються на перевірці бізнес–ідеї на практиці, тестуванні ринку та створенні MVP (мінімально життєздатного продукту). Саме MVP дає змогу зібрати перший зворотний зв'язок від користувачів та виявити напрями для вдосконалення продукту [38].

4. Посівна стадія (Seed). Коли продукт підтверджує свою життєздатність і генерує перший дохід, настає стадія посівного фінансування. Засновники

17

залучають нових клієнтів і активно співпрацюють з венчурними фондами та іншими інституційними інвесторами. Окрім капіталу, вони отримують підтримку в управлінні, маркетингу, HR та масштабуванні [38].

5. Стадія раннього запуску (Early Stage Startup). На цьому етапі компанія має сформовану бізнес–модель, працює з цільовою аудиторією та генерує стабільний дохід. Для подальшого зростання необхідне масштабування. Стартапи залучають фінансування у рамках серій (Series A, B тощо), надаючи інвесторам докази рентабельності, наявності клієнтської бази та стратегічного бачення розвитку [38].

6. Стадія зростання (Growth Stage). Компанія демонструє успішність і прагне до розширення - географічного, кадрового чи продуктової лінійки. Залучення додаткових коштів може відбуватися через венчурні фонди або банківське кредитування, що надає гнучкі умови, зокрема без передачі частки в капіталі [38].

7. Стадія виходу (Exit Stage / IPO). Фінальна стадія життєвого циклу стартапу - це вихід на IPO (первинне публічне розміщення акцій). Це дозволяє компанії стати відкритою для широкого кола інвесторів, залучити значний обсяг

довгострокового капіталу, підвищити свою ринкову вартість і репутацію. Акціонери мають змогу конвертувати частки у фінансову вигоду, а бізнес - масштабуватися ще більше [38].

Підсумовуючи, у цьому розділі було охарактеризовано сутність понять «економічне зростання» та «економічний розвиток», а також узагальнено підходи до визначення терміна «стартап», його головні ознаки та етапи становлення. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що поняття «стартап» та «стартап–проект» є взаємозамінними і в подальшому можуть використовуватись як синоніми.

18

Висновок до розділу 1

У першому розділі здійснено теоретичне обґрунтування ключових понять, що лежать в основі дослідження ролі бізнес-інкубаторів у формуванні стартап екосистем. З'ясовано, що інноваційна екосистема є складним, відкритим і динамічним середовищем, яке формується на основі взаємодії різних акторів - підприємств, інституцій, дослідницьких структур, освітніх закладів та держави. Екосистемний підхід забезпечує гнучкість, адаптивність і ефективне об'єднання зусиль усіх учасників інноваційного процесу.

У роботі розкрито відмінності між економічним зростанням і економічним розвитком, акцентовано на тому, що саме інновації, впроваджені через механізми стартапів, сприяють глибоким якісним змінам в економіці. Стартапи розглядаються як тимчасові структури, орієнтовані на створення інноваційного продукту, здатного до масштабування в умовах високої невизначеності. Узагальнено підходи до визначення поняття «стартап», охарактеризовано основні ознаки, стадії розвитку та ключові відмінності від традиційного бізнесу.

Особливу увагу приділено ролі бізнес-інкубаторів у підтримці стартапів на ранніх етапах. Встановлено, що інкубатори відіграють важливу роль у забезпеченні інфраструктурної, менторської, освітньої та фінансової підтримки стартапів, знижуючи ризики і сприяючи комерціалізації ідей. Саме вони

створюють сприятливі умови для формування культури інноваційного підприємництва, нетворкінгу та інтеграції у глобальні ринки.

Таким чином, результати теоретичного аналізу підтверджують важливість системного підходу до вивчення стартап-екосистем і ролі бізнес-інкубаторів як одного з ключових механізмів стимулювання інноваційної активності та економічного розвитку в умовах цифрової трансформації. Отримані висновки стали основою для подальшого емпіричного аналізу в наступних розділах.

19

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ

2.1. Аналіз динаміки оцінювання інноваційної екосистеми України за методологією Європейського інноваційного табло (EIS)

Як зазначалося раніше, Європейське інноваційне табло (EIS) було вперше запроваджено у 2001 році в якості інструменту моніторингу інноваційного розвитку країн Європи. З того часу структура та методологія рейтингу неодноразово оновлювались, зокрема останні суттєві зміни було внесено у 2021 році, і на їх основі опубліковано три звіти (2021, 2022, 2023 роки).

Показники EIS розраховуються за допомогою інтегрального індексу інновацій, який включає абсолютне значення та відносний індекс, що дозволяє оцінити національний рівень інноваційного розвитку порівняно із середнім показником по Європі (встановленим на рівні 100%). Цей підхід надає можливість здійснювати порівняльний аналіз ефективності інноваційних систем різних країн.

На основі відносного значення країни класифікуються за чотирма рівнями інноваційної спроможності:

- Інноваційні лідери (Innovation Leaders) - понад 125% від середнього по

ЄС;

• Сильні інноватори (Strong Innovators) - від 100% до 125%; • Помірні інноватори (Moderate Innovators) - від 70% до 100%; • Інноватори, що формуються (Emerging Innovators) - менш ніж 70% (до 2021 року - Modest Innovators).

Україна вперше була включена до аналітичного блоку EIS у звіті за 2016 рік, де представлено дані за 2015 рік. Від самого початку наша країна була віднесена до категорії «інноваторів, що формуються», маючи відносний індекс

20

на рівні трохи більше ніж 34%. Важливо зазначити, що протягом 2016–2023 років Україна жодного разу не змінила своєї групи ефективності і продовжує перебувати на найнижчому щаблі рейтингу.

Водночас, динаміка зведеного індексу інновацій демонструє як позитивні, так і негативні коливання. Ці зміни відображено на графіку (див. рис. 2.1), що дає змогу оцінити загальну тенденцію за роками.

Крім того, повнота наявних статистичних даних щодо України становить лише 66% (станом на 2023 рік), що суттєво впливає на точність і повноцінність інтегральної оцінки інноваційної екосистеми в межах EIS [10, с. 17].

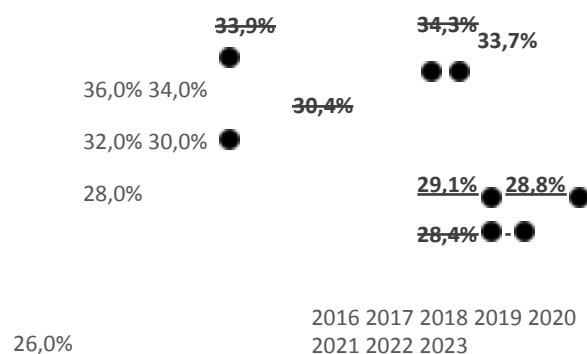

Рис. 2.1. Динаміка значення відносного показника ЄІТ України протягом 2016–2023 рр. (база порівняння - середнє значення по ЄС у 2016 р.) [12, с. 112]. У звіті

ЄІТ 2016 р. також представлена динаміка зведеного індексу інновацій та відносного показника протягом 2008–2015 рр. (див. Рис. 2.2).

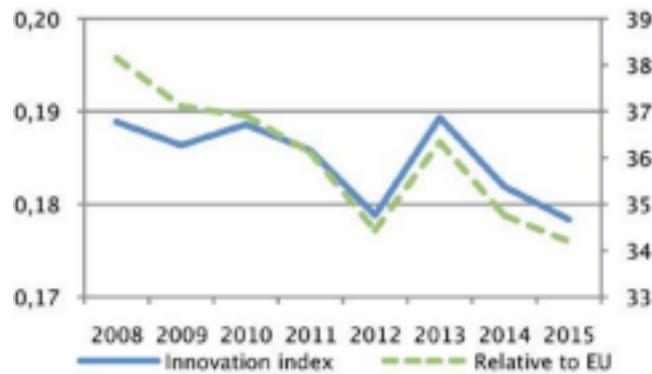

Рис. 2.2. Динаміка значення зведеного індексу інновацій та відносного показника ЄІТ України протягом 2008–2015 рр. (за даними European Innovation Scoreboard 2016) [13, с. 8]

Оскільки деталізовані дані щодо України в межах Європейського інноваційного табло (EIS) почали публікуватися лише з 2015 року, відсутня

21

можливість повноцінно відстежити динаміку її інноваційної діяльності за окремими вимірами у попередні роки. Проте на основі ретроспективного аналізу зведених індексів, зокрема даних за 2008–2015 роки, можна зафіксувати тенденцію до погіршення інноваційної ефективності: відносний показник України знизився з 38% у 2008 році до трохи більше ніж 34% у 2015 році.

Як видно із порівняння графіків (рис. 2.1 та 2.2), період 2013–2020 років характеризується стабільним зниженням відносного індексу, тоді як позитивна динаміка вперше була зафіксована лише у 2021 році.

Такі зміни супроводжувались і коливаннями в окремих інноваційних вимірах, що детально відображено в таблиці 2.1. Узагальнюючи результати України у межах EIS у 2015–2023 роках, можна виявити структурні зрушення в ефективності національної інноваційної екосистеми. Цей аналіз дозволяє ідентифікувати як сфери з позитивною динамікою, так і напрямки, де зафіксовано регрес, а також виявити «вузькі місця», що стримують її інноваційний розвиток.

Таблиця 2.1

Оцінка ЄІТ значення інноваційних вимірів для України
протягом 2015-2023 рр.

№	Інноваційні виміри ЄІТ	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Людські ресурси	67.0	66.1	131.6	100.8	53.4	46.4	31.8	36.0	34.9
2	Привабливі дослідницькі системи	8.0	14.9	22.3	15.0	17.3	15.1	17.3	14.8	17.5
3	Цифровізація	–	–	5.5	6.0	169.6	97.5	72.0	N/A	N/A
4	Фінанси та підтримка	23.0	19.0	16.7	7.6	11.3	9.8	17.7	33.2	31.2
5	Інвестиції компаній	46.0	46.8	44.8	52.9	45.1	34.8	41.0	31.2	31.7
6	Використання інформаційних Технологій	–	–	–	–	–	–	23.4	31.3	22.1
7	Іноватори	0.0	15.7	16.0	15.6	20.2	22.6	N/A	0.0	0.0
8	Зв'язки	24.0	4.6	9.6	3.0	37.6	36.5	10.1	21.1	21.0
9	Інтелектуальні активи	29.0	23.6	13.4	13.1	20.9	22.4	9.8	20.8	17.3
10	Впливи на зайнятість	–	77.9	77.9	77.4	86.9	80.5	78.2	70.1	72.8
11	Впливи на продажі	44.0	33.1	32.8	34.7	35.1	35.3	37.5	31.3	38.3
12	Екологічна стійкість	–	–	–	–	–	–	44.4	75.9	76.7

Джерело: складено автором за [12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20]. Станом на 2015 рік, відносний індекс інноваційної ефективності України становив трохи понад 34%, що свідчить про рівень, на дві третини нижчий за

22

середній показник країн ЄС. Такий результат відповідає класифікації України як країни з низькою інноваційною активністю, що підтверджується також низькими оцінками за більшістю інноваційних вимірів.

Єдиним показником, який суттєво перевищував європейське середнє

значення, був індикатор «Населення з вищою освітою», що сягав 131%. Це пояснюється широкою доступністю вищої освіти в Україні, а також історично високим рівнем освітньої підготовки населення. Відповідно, вимір «Людські ресурси» був найсильнішим у 2015 році.

Натомість, найбільш слабкі результати зафіксовано за такими показниками:

- «Спільні наукові публікації державного та приватного секторів» (вимір: Зв'язки),
- «Заявки на авторське право на дизайн» і «Заявки на торговельну марку» (вимір: Інтелектуальні активи),
- «Витрати венчурного капіталу» (вимір: Фінанси та підтримка). В цілому, найгірші значення серед інноваційних вимірів фіксувались у сферах «Інноватори» та «Привабливість дослідницької системи», що вказує на брак умов для внутрішніх інновацій та міжнародної інтеграції наукових досліджень [13, с. 82].

У динаміці за 2015–2023 рр. найкращий результат продемонстрував вимір «Інтелектуальні активи», який покращився на 5%. Серед окремих показників найбільше зростання зафіксовано для:

- Заявок на авторське право на дизайн (+16%);
- Дохід від ліцензій і патентів з-за кордону (+13%).

Водночас, деякі показники зазнали суттєвого скорочення:

- Витрати на інновації, не пов'язані з НДДКР зменшились на 6,5%;
- Частка продажів нових продуктових інновацій — на 5,2%. Згідно з останнім доступним звітом EIS за 2023 рік, відносний індекс України знизився до 31%, що свідчить про подальше відставання від

середньоєвропейського рівня. Проте країна все ж зберігає певні сильні сторони, серед яких:

- Експорт наукомістких послуг;
- Екологічно орієнтовані технології;

- Зайнятість у наукомістких секторах;
- Витрати венчурного капіталу;
- Інвестиції в інновації поза межами НДДКР.

У той же час, слабкі сторони залишаються хронічними. Це, зокрема: • Низька частка МСП, що впроваджують продуктивні інновації; • Мала кількість заявок на авторське право на дизайн;

- Обмежені обсяги продажів інноваційної продукції;
- Слабка участь у міжнародних наукових публікаціях;
- Недостатнє фінансування НДДКР у державному секторі. Таблиця 2.2

Зміни у показниках ЄІТ України у 2023 р.

Значне зростання з 2016 р.	Значне зростання з 2022 р.
• Витрати венчурного капіталу (+45,0%). • Експорт наукомістких послуг (+37.6%). • Державно–приватні спільні наукові публікації (+15.4%).	• Експорт наукомістких послуг (+9.5%). • Витрати венчурного капіталу (+4.7%). • Найбільш цитовані публікації (+3.4%).
Значне зниження з 2016 р.	Значне зниження з 2022 р.
• Зайнятість у наукомісткій діяльності (–26.5%). • Експорт середньо– та високотехнологічної продукції (–18.8%). • Витрати на НДДКР у державному секторі (–14.2%).	• Експорт середньо– та високотехнологічної продукції (–14.4%). • Частка МСП з продуктивними інноваціями (–6.9%). • Патентні заявки РСТ (–4.9%).

Джерело: складено за [12, с. 91], перекладено автором.

Починаючи з 2022 року, звіти EIS включають нову структурну аналітику, яка замінила економічні показники національних економік, зосередившись на змінах у структурі інноваційної екосистеми. Ці дані надають додатковий аналітичний інструментарій для виявлення асиметрій у розвитку та оцінки

24

потенційних напрямків реформ (структурні відмінності наведено в Додатку В, динамічні зміни - у Таблиці 2.2).

По–перше, маємо справу з недостатнім рівнем фінансування науково–

дослідних та дослідно–конструкторських робіт. Порівняно з країнами Європейського Союзу, витрати на НДДКР в Україні залишаються критично низькими. Це обмежує можливості українських інноваційних компаній у виході на світовий ринок. Однак варто зазначити, що попри ці труднощі, існують винятки, зокрема стартап Grammarly, що досягнув міжнародного успіху.

Другим важливим чинником є нестача кваліфікованих фахівців у сфері науки і технологій. Основною причиною цього є масштабна інтелектуальна міграція, або так званий «відтік мізків», що негативно впливає на потенціал національного інноваційного розвитку.

Третьою проблемою виступає складне бізнес–середовище. Високий рівень корупції, політична нестабільність, надмірна зарегульованість та війна з РФ створюють критично несприятливі умови для запуску та ведення бізнесу. Постійні загрози для інфраструктури, життя та безпеки знижують інвестиційну привабливість і практично унеможливають довгострокове планування.

Четвертим обмеженням є відсутність належної взаємодії між ключовими суб'єктами інноваційної діяльності - університетами, бізнесом і державою. В Україні поки що не запроваджена модель «потрійної спіралі», яка у світі вважається однією з найефективніших форм організації інноваційної взаємодії. Причина - нестача законодавчих механізмів для впровадження такого формату співпраці.

П'ятим викликом є дефіцит венчурного капіталу. Український фондовий ринок недостатньо розвинений, що ускладнює залучення зовнішніх інвестицій. Через це багато стартапів стикаються з труднощами у фінансуванні своїх ідей.

Втім, в інноваційній екосистемі України є і свої беззаперечні сильні сторони.

25

Передусім - це наявність потужної наукової бази. В країні функціонує значна кількість наукових установ, дослідницьких центрів і вищих навчальних закладів, які здійснюють інноваційну діяльність у різних галузях.

Ще однією перевагою є низька собівартість ведення бізнесу. Витрати на

оплату праці, електроенергію та оренду приміщень в Україні суттєво нижчі, ніж у країнах Європейського Союзу. Це створює певну цінову конкурентоспроможність для українських підприємців.

Крім того, впродовж 2016-2021 років Україна демонструвала динаміку зростання ВВП, яка в окремі роки навіть перевищувала середньоєвропейські показники, що свідчить про економічний потенціал держави.

2.2. Аналіз динаміки розвитку інноваційної екосистеми України за даними Глобального індексу інновацій

Глобальний індекс інновацій (GII) слугує одним із ключових інструментів для оцінки інноваційного потенціалу країн в умовах економічної та геополітичної невизначеності. Індекс висвітлює глобальний ландшафт інновацій, ранжуючи приблизно 132 країни світу за рівнем ефективності їх інноваційної діяльності. GII дозволяє виявити як сильні сторони, так і наявні проблеми в інноваційній політиці держав.

Підсумковий рейтинг кожної країни у межах GII формується на основі обчислення середнього арифметичного двох інтегральних складових - субіндексу інноваційного потенціалу (вкладу) та субіндексу інноваційної ефективності (результатів). Кожен із цих субіндексів, у свою чергу, складається з ряду тематичних стовпів і підпоказників, кожен з яких має власне місце у загальному ранжуванні.

Субіндекс інноваційного потенціалу охоплює п'ять основних напрямів: інституційне середовище, людський капітал і дослідження, інфраструктура, розвиток ринку та розвиток бізнесу. Натомість субіндекс інноваційних

26

результатів концентрується лише на двох компонентах: створенні знань і творчих результатах.

З огляду на рівнозначну вагу обох субіндексів у розрахунку загального

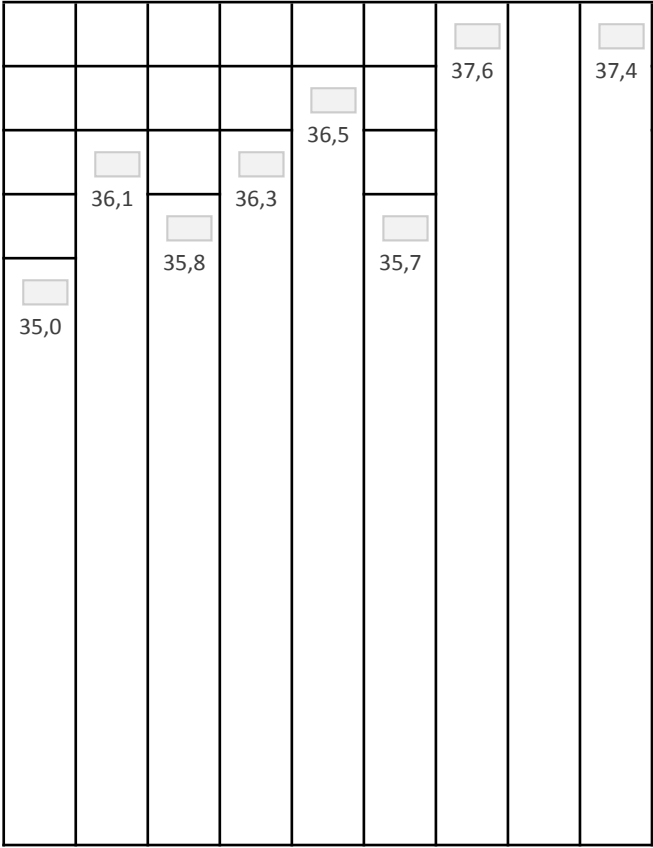
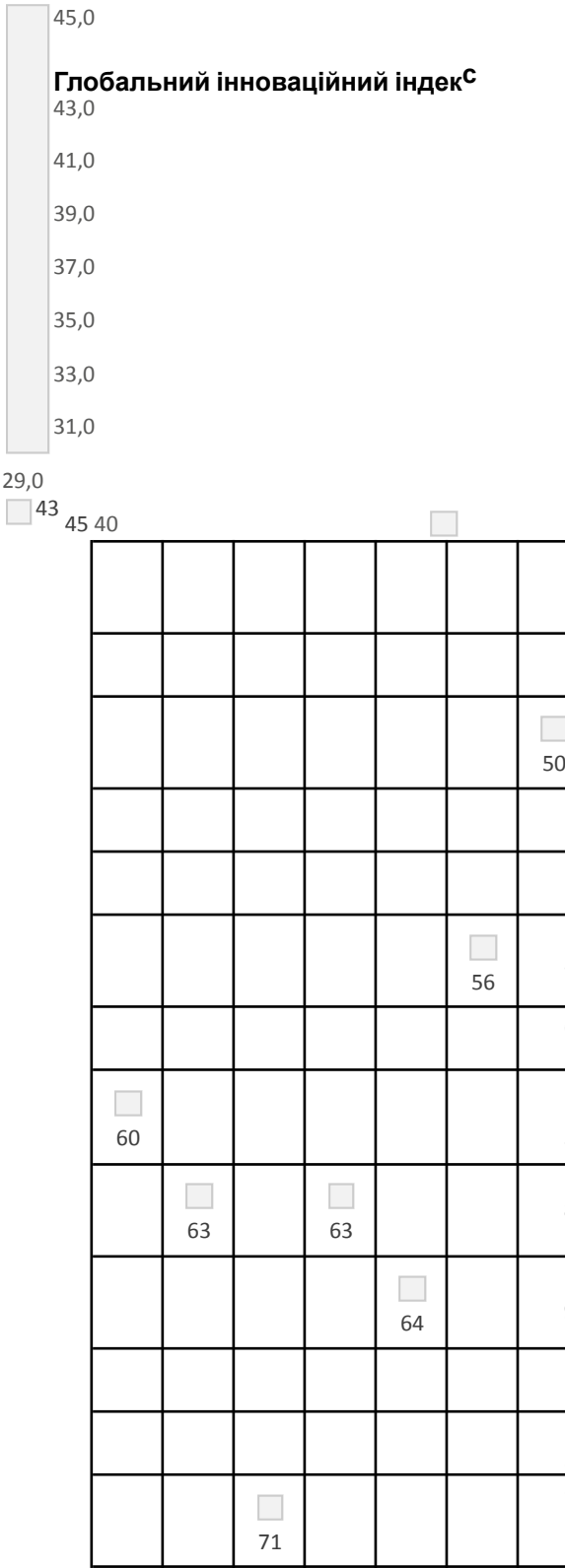
індексу, варто звернути увагу на той факт, що в сукупності показники інноваційних результатів мають значно більший вплив на кінцеву оцінку, ніж будь-який окремий показник інноваційного вкладу. Це вказує на структурну важливість досягнутих результатів у функціонуванні інноваційної системи країни.

Для проведення оцінки динаміки інноваційної екосистеми України були проаналізовані показники, представлені у звітах ГП за період 2011–2023 років. Узагальнені дані наведено у таблиці 2.3, що дозволяє прослідкувати зміни позицій країни у глобальному рейтингу та визначити ключові вектори розвитку або занепаду національної інноваційної системи.

Доцільним є розгляд змін у динаміці Глобального індексу інновацій — як у контексті абсолютних значень, так і позицій України у світовому рейтингу ГП — за весь досліджуваний період (див. Рис. 2.3). Побудований графік наочно демонструє фактичний рівень розвитку національної інноваційної екосистеми, а також її порівняльне місце серед інших країн. Упродовж 2011–2015 років спостерігалися лише незначні коливання в індексі, однак позиція України у глобальному рейтингу за цей час змінювалася досить суттєво. Така розбіжність обумовлена кількома факторами. Зокрема, фінансове навантаження на державу внаслідок системної банківської кризи 2014–2016 років сягнуло прямих бюджетних витрат у розмірі близько 14% ВВП, тоді як загальні економічні втрати становили приблизно 38% [34]. Це суттєво вплинуло на інноваційний потенціал країни та пояснює зниження показника у 2016 році. Водночас варто враховувати зовнішні глобальні події, що мали вплив на світову економіку того ж року, зокрема: обвальне падіння котирувань на китайських фондових біржах (мінус 18% за 11 днів) та зменшення обсягів нафтовидобутку країнами ОПЕК і великими виробниками поза картелем.

До зростання вартості сирої нафти у 2016 році призвело скорочення обсягів видобутку з боку нафтовидобувних країн, а додатковими дестабілізуючими факторами стали ініціювання процедури виходу Великої

Британії з ЄС (Brexit), що спричинило масове виведення капіталів із єврозони [35]. Саме такі глобальні зрушення могли стати поясненням того парадоксального факту, що навіть при зменшенні значення Глобального індексу інновацій для України у 2016 році її позиція в рейтингу ГІІ піднялася одразу на 8 сходинок.

Місце в рейтингу

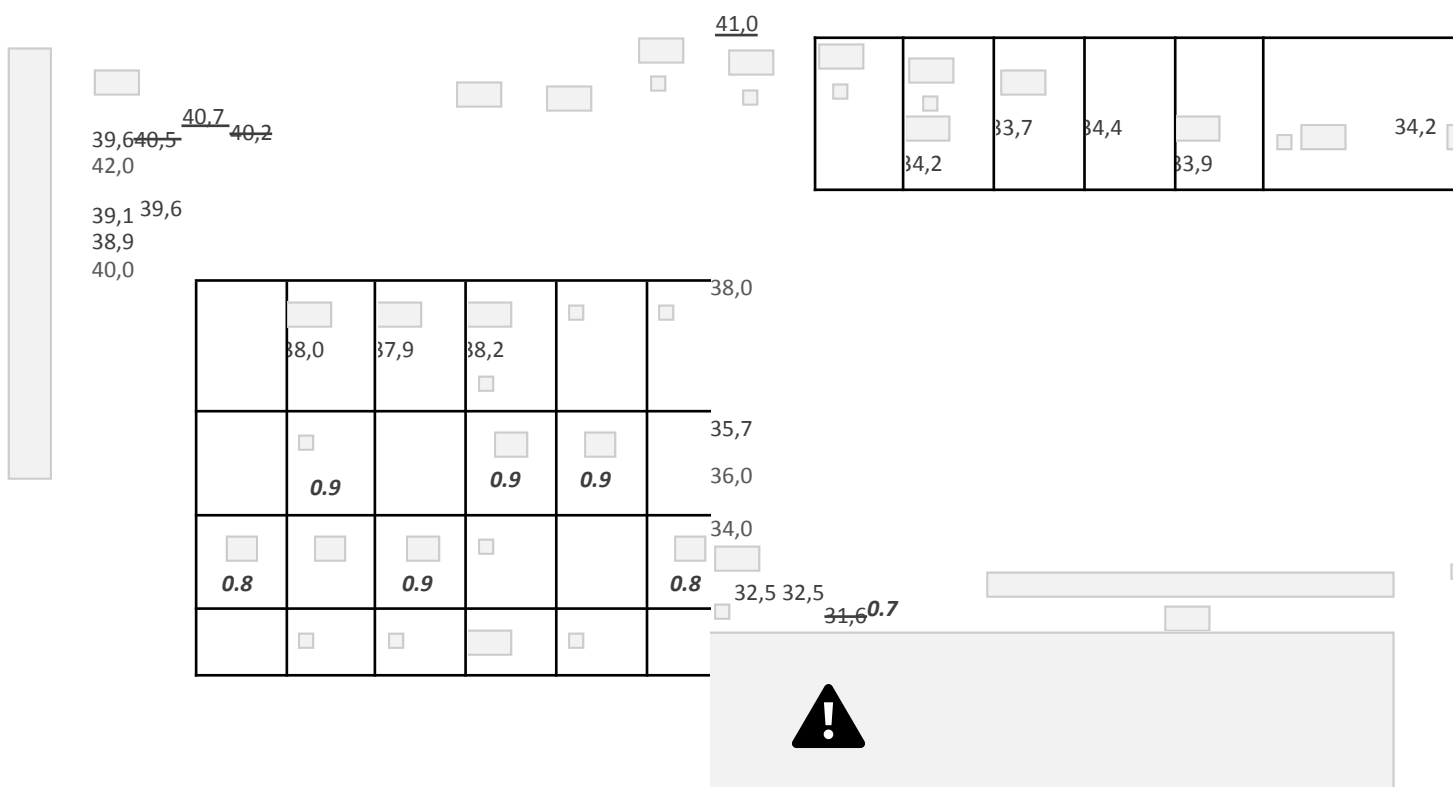
2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020
2021 2022 2023

Глобальний інноваційний
індекс

Рис. 2.3. Динаміка значення Глобального інноваційного індексу України та її місця в рейтингу ГІ [11, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33]. У подальшому періоді (2016–2023 роки) між значенням індексу та місцем України в рейтингу простежується чіткий взаємозв'язок, за винятком 2020 року, коли епідемія COVID–19 викликала загальну турбулентність у світовій економіці. Попри те, що у 2020 році позиція України в рейтингу зросла, вже у 2021 році стало відчутним погіршення стану інноваційної сфери, що проявилось у втраті 1,8 бала ГІ та зниженні на 2 позиції порівняно з 2019 роком. Найглибший спад у розвитку інноваційної екосистеми України спостерігався у 2022 році на тлі повномасштабного вторгнення з боку росії. У цей рік значення індексу впало до 31,0 - найнижчого показника за весь період аналізу. У 2023 році відбулося певне покращення - значення індексу підвищилось на 1,8, а в рейтингу Україна піднялася на дві позиції. Втім, ці зміни не можна трактувати як ознаку стабільного відновлення, оскільки необхідно

28

враховувати детальну динаміку складових Глобального індексу - Субіндексу інноваційного вкладу та Субіндексу інноваційних результатів (див. Рис. 2.4).

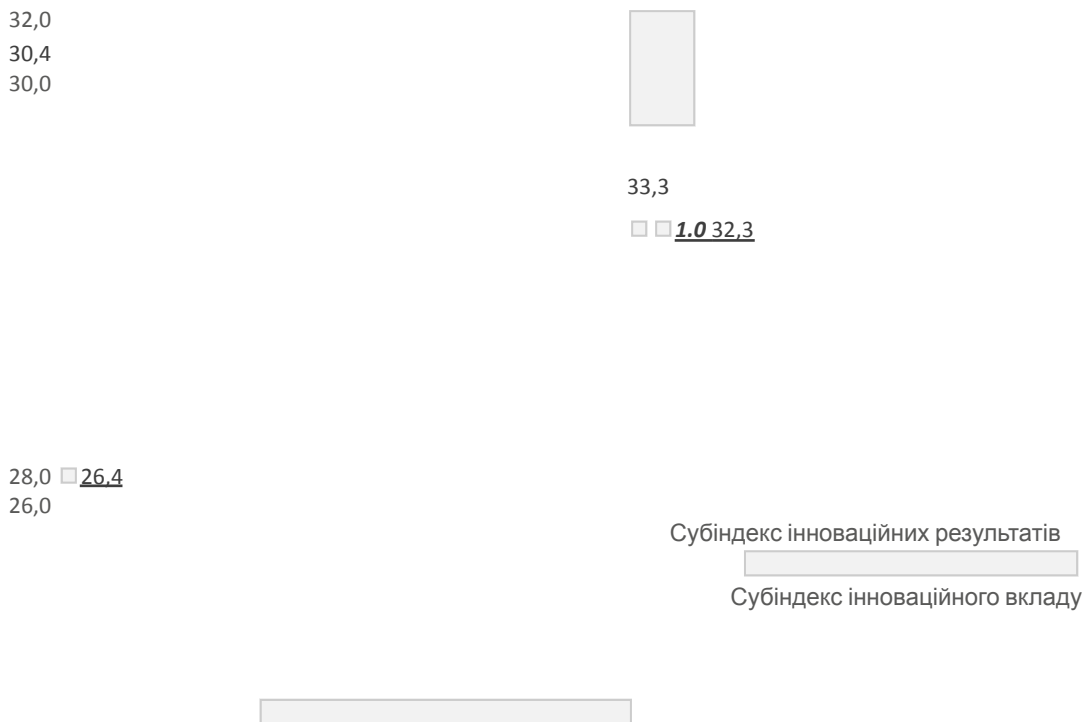

Рис. 2.4. Динаміка значень субіндексів ГІ та Коефіцієнту ефективності інновацій для України [11, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33]. Субіндекс інноваційних результатів демонстрував нестабільну динаміку, чергуючи фази зростання (2016–2018 рр.) зі спадами (2019–2022 рр.). Його найвищий рівень було зафіксовано у 2018 році - 36,6, а мінімальне значення спостерігалось у 2022 році - 26,4. До початку повномасштабної війни найнижчим значенням залишалося значення 2011 року. У 2023 році індекс несподівано зріс, проте поточні дані не дають підстав для впевнених висновків щодо покращення стану національної інноваційної екосистеми під час війни. Цей приріст може бути зумовлений активізацією інновацій у сфері оборони, що спричинило зосередження ресурсів саме в цьому напрямку. Водночас слід пам'ятати про зворотний бік - руйнування інфраструктури, кадрові втрати серед кваліфікованих спеціалістів, погіршення інвестиційного клімату, що відлякує зовнішніх інвесторів.

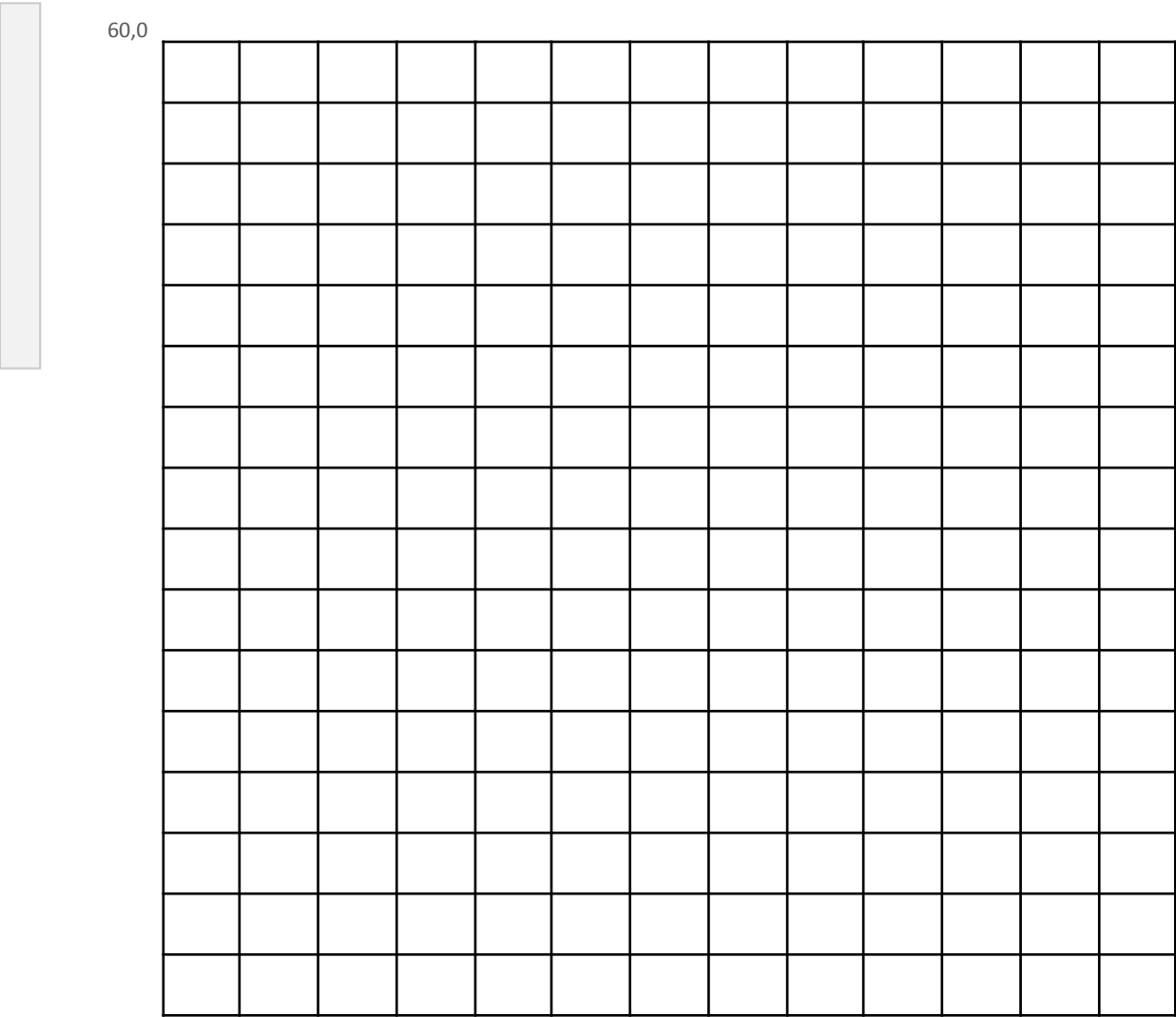
Субіндекс інноваційного вкладу зменшувався з 2011 до 2013 року, після чого поступово зростав до 2017 року, коли досяг пікової позначки 41,0. Надалі показник демонстрував низхідну тенденцію, особливо виразну після 2021

року - зокрема у 2023 році він опустився до 33,3, що є найгіршим результатом за

весь період дослідження. До 2022 року значення цього субіндексу стабільно перевищувало значення субіндексу інноваційних результатів.

Коефіцієнт ефективності інновацій (співвідношення результатів до вкладу) переважно перебував у межах 0,8–0,9, однак у 2022 році впав до 0,7 - свого історичного мінімуму, тоді як у 2023 році несподівано досягнув 1,0. Це пояснюється тим, що водночас зі зростанням результатів продовжувався спад інноваційного вкладу, що викривлює картину і не дозволяє трактувати 2023 рік як рік відновлення інноваційної сфери.

Також варто враховувати динаміку окремих інноваційних стовпів, яка надає додаткові пояснення змінам у значеннях субіндексів (див. Рис. 2.5). У період 2022–2023 рр. найбільших коливань зазнали стовпи «Інституції» та «Креативні результати». Їх значення та динаміка свідчать про те, що саме вони стали основними драйверами як зниження інноваційного вкладу, так і стрімкого підйому інноваційних результатів у 2023 році.

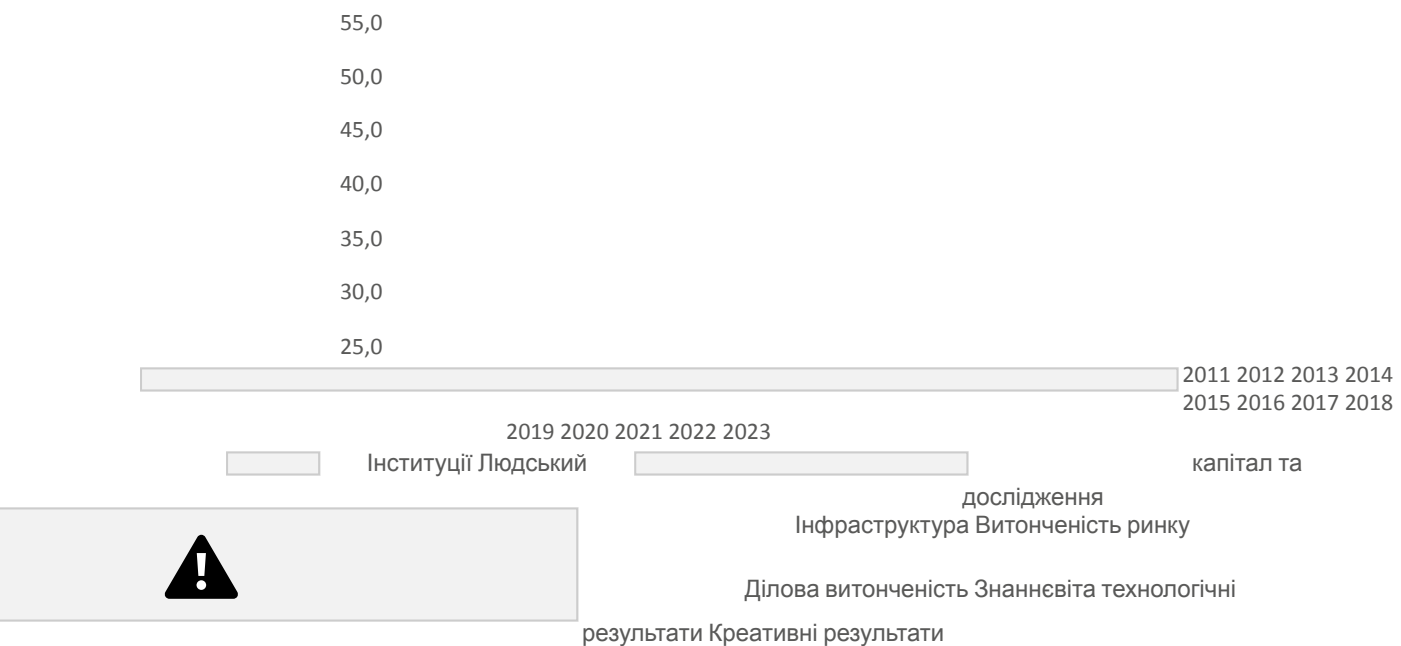

Рис. 2.5. Динаміка оцінок стовпів інновацій для України [11, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33].

Зниження оцінок бізнес–середовища та політичного/інституційного клімату безпосередньо пов'язане з військовими подіями на території України.

30

Водночас у 2023 році показники за напрямом «Креативні результати» демонструють зростання, що переважно зумовлено підвищенням оцінки підстовпа «Нематеріальні активи». Серед змін у межах цього підстовпа варто відзначити:

- а) незначне покращення за показником «Промислові зразки за

походженням» (підвищення на 3 позиції - до 16 місця);

б) більше зростання за показником «Торгові марки за походженням» (на 4 позиції - до 22 місця);

в) виключення з аналізу показника «Вартість світових брендів (топ–5000)», дані за яким у 2023 році були відсутні, тоді як у 2022–му Україна посідала 71 місце, що негативно впливало на загальну оцінку підстовпа.

Таким чином, значення «Нематеріальних активів» зросло з 29.7 (62 місце у 2022 році) до 52.4 (19 місце у 2023 році). Це дозволяє припустити, що покращення за «Креативними результатами» радше відображає певні методологічні особливості Глобального інноваційного індексу, а не реальний прогрес інноваційної системи країни.

Таблиця 2.3

Оцінки ГІІ для України протягом 2011-2023 рр.

№	Стовп інновацій/індекс ГІІ	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Глобальний інноваційний індекс	35.0	36.1	35.8	36.3	36.5	35.7	37.6	38.5	37.4	36.3	35.6	31.0	32.8
2	Субіндекс інноваційних результатів	30.4	34.2	33.7	34.4	33.9	32.5	34.2	36.6	34.1	32.5	31.6	26.4	32.3
3	Субіндекс інноваційного вкладу	39.6	38.0	37.9	38.2	39.1	38.9	41.0	40.5	40.7	40.2	39.6	35.7	33.3
4	Коефіцієнт ефективності інновацій	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	0.7	1.0
5	Інституції	51.0	40.0	51.4	52.9	52.2	48.7	47.9	49.1	53.9	55.6	56.2	47.4	38.4
6	Людський капітал та дослідження		44.3 42.0 37.9			36.6 40.4 40.8			39					
7	Інфраструктура	21.5	27.1	26.0	27.1	26.3	32.3	39.3	38.1	36.0	33.1	32.3	38.7	36.9
8	Витонченість ринку	39.6	38.7	44.0	45.1	43.9	42.1	43.2	42.7	43.3	42.1	42.3	23.4	23.2
9	Ділова витонченість	41.	42.	30.	29.	32.	30.	35.	34.	34.	29.	28.	32.	32

		5	3	2	1	4	6	3	5	8	5	9	3	.4
10	Знаннєві та технологічні результати	29.9	39.2	32.0	38.2	36.4	34.1	32.8	36.7	34.6	35.1	32.3	32.9	30
11	Креативні результати	31.0	29.2	35.3	30.6	31.3	31.0	35.6	36.5	33.5	29.9	30.9	19.8	34.6

Джерело: складено автором за [11, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33]. Щодо інших стовпів ГІ, можна відзначити такі тенденції (див. таблицю

2.3):

1. Інституції: з 51.0 у 2011 році досягли максимуму у 52.9 у 2014–му, після чого поступово знижувались до мінімального рівня у 2023–му - 38.4.

31

Причини включають політичну нестабільність (зокрема події 2014 року та повномасштабне вторгнення 2022 року), поширення корупції, слабкість верховенства права.

2. Людський капітал і дослідження: оцінка впала з 44.3 у 2011 р. до 35.6 у 2023 р. Основні проблеми - відтік кадрів, нестача законодавчої підтримки для сфери НДДКР, хронічне недофінансування науки, а також слабка взаємодія між академією, бізнесом і державою.

3. Інфраструктура: покращення з 21.5 у 2011 р. до 36.9 у 2023 р. Зростання пов'язане з розвитком інформаційно–телекомунікаційних технологій, попри негативний вплив пандемії COVID–19 та війни.

4. Витонченість ринку: показник знизився з 39.6 у 2011 р. до 23.2 у 2023 р., найбільше просіли підстовпи «Кредит» і «Інвестиції», що пояснюється кризовими подіями 2022–2023 років.

5. Ділова витонченість: різке зниження у 2013 році (до 30.2 з 42.3 у 2012 р.), у 2023 р. - 32.4. Покращення останніх років, вочевидь, є наслідком методологічних особливостей, а не реального розвитку.

6. Знаннєві та технологічні результати: практично не змінилися (29.9 у 2011 р. проти 30.0 у 2023 р.).

7. Креативні результати: їх аналіз обмежено через наявні методологічні

неточності.

З огляду на вищеописане, можна дійти наступних висновків:

Гальмуючі чинники інноваційного розвитку України:

- Недостатнє фінансування з боку як держави, так і приватного сектора;
- Слабка взаємодія освіти, науки, бізнесу і держави;
- Низька комерціалізація інновацій;
- Масовий «відтік мізків»;
- Вразливий інвестиційний клімат;
- Політична нестабільність і корупція;
- Деструктивний вплив війни.

32

Переваги інноваційної екосистеми:

- Високий людський капітал і науковий потенціал;
- Розвиток ринку;
- Сильна IT–інфраструктура й кадри;
- Активне зростання стартап–культури;
- Війна також стимулює розвиток інновацій, особливо в оборонному секторі.

2.3. Порівняння розвитку стартапів в Україні та світі

У сучасних умовах особливу цінність становить вивчення і адаптація міжнародного досвіду у формуванні ефективного інноваційного та інвестиційного середовища. Багато розвинених країн ще задовго до інших усвідомили стратегічне значення інвестування в інновації, що згодом стало запорукою їхнього економічного зростання й конкурентоспроможності на глобальному рівні.

Однією з характерних рис сучасної економіки є динамічне поширення стартапів як особливої організаційної форми, зосередженої на створенні й

комерціалізації інноваційних, високотехнологічних продуктів. Таке явище пояснюється стрімким зростанням попиту на новітні технології та постійним підвищенням технологічних стандартів у світовій економіці [33].

За останні п'ять років стартап-сектор демонструє активне зростання - як за кількістю проєктів, так і за якістю та інноваційністю створених продуктів. Все більше молодих фахівців залучається до розробки стартапів, а самі проєкти стають дедалі привабливішими для потенційних інвесторів [33].

Відповідно до даних міжнародної платформи Startup Ranking, у 2021 році Україна посіла 40-ву позицію у світовому рейтингу за кількістю стартапів - 322 активних проєкти, що дозволило їй випередити такі країни, як Естонія, Литва, Латвія, Словенія та Словаччина. Перше місце в рейтингу посідають США (99

016

33

стартапів), друге - Індія (10 125), третє - Велика Британія (5 664), а десяту позицію замикає Бразилія із 1 153 стартапами [34].

У таблиці 2.4 наведено порівняльні дані щодо позицій України та сусідніх країн у рейтингу Startup Ranking за 2021 рік.

Таблиця 2.4

Місце України та її сусідів в 2021 році

Країна	Місце у рейтингу	Кількість стартапів
Україна	40	322
Польща	28	461
Словаччина	75	70
Румунія	48	248
Угорщина	41	303
Білорусь	74	71
Молдова	123	6

Створено автором на основі [34].

Можна констатувати, що Україна входить до трійки лідерів за кількістю

стартапів у Східноєвропейському регіоні, поступаючись лише Польщі. Водночас вона випереджає Естонію - державу, яка традиційно сприймається як одна з найінноваційніших країн Європи. Проте, зважаючи на наявний потенціал, 322 зареєстровані стартапи в Україні — це недостатній показник. Для формування повноцінної національної інноваційної системи кількість активних стартапів має бути суттєво вищою [34].

Слід зазначити, що рейтинг Startup Ranking відображає дані в режимі реального часу, що ускладнює проведення ретроспективного аналізу та порівняння динаміки змін у попередні роки. Інформація про дату створення стартапів є частково доступною, проте платформа не надає детальних відомостей щодо фінансових чи операційних характеристик проєктів.

Лідерство США у стартап-русі є беззаперечним: кількість новостворених компаній значно перевищує показники інших країн. Згідно з аналізом найсвіжіших даних станом на травень 2021 року, 6 із 10 нових стартапів у топі походять зі США. Решта позицій розподілилися між такими країнами, як Індія, Франція, Данія та Канада - по одному стартапу кожна. Якщо розглянути дані за місяць, то США та Індія стабільно утримують перші місця за кількістю нових

34

проєктів. Водночас в Україні протягом місяця було зареєстровано лише три нові стартапи, найуспішніший з яких - H-X Technologies - займає близько 7000 позиції у світовому рейтингу та 61 місце в межах Європи [34].

Ще одним джерелом для аналізу позиції України на глобальній стартап-карті є індекс Startup Ecosystem Rankings 2020, розроблений платформою StartupBlink. Це міжнародна дослідницька ініціатива, яка проводить масштабне картографування та порівняльний аналіз стартап-екосистем у співпраці з урядами, муніципалітетами та агенціями економічного розвитку [35].

За результатами звіту StartupBlink, Україна посіла місце в топ-30 країн світу, піднявшись на дві позиції у порівнянні з 2019 роком. Особливо вражаючими є досягнення Києва, який піднявся до 32-ї позиції у світовому рейтингу стартап-міст і став 8-м серед європейських столиць, що свідчить про

високий рівень розвитку місцевої стартап–екосистеми.

Станом на 2020 рік українська екосистема налічує 7 міст, присутніх у глобальному рейтингу, з яких Дніпро вперше увійшов до списку. Проте спостерігається дисбаланс між Києвом і рештою регіонів: жодне інше українське місто, окрім столиці, не увійшло до топ–300. Це викликає занепокоєння щодо рівномірності розвитку інноваційної екосистеми в межах країни, адже надмірна концентрація активності в одному центрі не сприяє сталому інноваційному зростанню [35].

У таблиці 2.5 подано порівняльні позиції українських міст у світовому рейтингу за даними StartupBlink 2020.

Таблиця 2.5

Позиції міст України				
Національна Позиція	Місто	Світовий рейтинг	Зміни з 2019 року	Загальна кількість Балів
1	Київ	32	+2	9,712
2	Львів	354	–55	0,452
3	Одеса	356	–121	0,450
4	Харків	441	–6	0,318
5	Тернопіль	724	–46	0,122

Джерело: створено на основі [35].

35

На думку численних дослідників, стартап–екосистема України викликає справжнє захоплення, адже попри багаторічні економічні виклики, країна демонструє здатність до створення високотехнологічних, масштабованих та конкурентоспроможних на глобальному рівні продуктів. Яскравими прикладами українського успіху є такі відомі компанії, як Grammarly, Gitlab та Ahrefs, які мають широку базу користувачів по всьому світу [35].

Ключовим фактором такого прориву вважається високий професійний рівень українських розробників, що користуються великим попитом серед міжнародних технологічних компаній. Незважаючи на відносно низький рівень

вартості життя в Україні (в порівнянні з західними країнами), багато талановитих фахівців свідомо відмовляються від фінансово привабливих пропозицій від іноземних компаній, обираючи шлях створення власного інноваційного бізнесу.

Подібний підхід свідчить про формування підприємницького мислення нового покоління, яке здатне забезпечити Україні ще більший прорив на міжнародній інноваційній арені. Однак ця позитивна динаміка може бути підірвана відтоком інтелектуального капіталу, що є актуальним викликом для української економіки. На фоні скасування візового режиму з країнами ЄС і відкритої політики з боку сусідніх держав, таких як Польща, ризик «витоку мізків» зростає.

У цьому контексті постає завдання для держави - створити сприятливі умови для того, щоб кваліфіковані кадри залишались в країні. Йдеться не лише про фінансову підтримку підприємництва, а й про поліпшення загальної якості життя, розвиток інфраструктури, модернізацію освіти та сприяння технологічному розвитку. Адже навіть без активної участі з боку державного сектору, саме завдяки зусиллям підприємців Україна вже здобула перші плоди інноваційного зростання. Проте подальший поступ потребує системного підходу на національному рівні.

36

Таблиця 2.6

Глобальний рейтинг стартапів 2020

Місце	Країна	Різниця з 2019 роком	Кількісна оцінка	Якісна оцінка	Бізнес Оцінка	Загальна Оцінка
1	США	—	19,78	99,88	3,50	123,167
2	Великобританія		7,17	13,91	3,33	24,406
3	Ізраїль	+1	3,92	12,33	3,16	19,408
4	Канада	-1	6,33	7,95	3,44	17,720
5	Німеччина	+4	3,02	7,35	3,40	13,770

6	Нідерланди	–	2,75	6,99	3,31	13,053
7	Австралія	–2	4,62	3,87	3,49	11,980
8	Швейцарія	–	2,81	4,83	3,68	11,323
9	Іспанія	+1	2,94	4,84	3,04	10,822
10	Швеція	–3	1,90	5,07	3,80	10,770
28	Австрія	–	1,28	0,59	3,21	5,080
29	Україна	+2	0,84	2,18	2,04	5,057
30	Тайвань	–	0,91	1,51	2,63	5,044

Створено на основі [35].

Аналізуючи результати міжнародних рейтингів, можна побачити, що США, Канада, Німеччина та Велика Британія традиційно утримують провідні позиції, стабільно входячи до топ–10 країн світу з найсильнішими стартап–екосистемами. На цьому тлі позиція України виглядає доволі перспективною - наша держава розмістилася поряд із такими країнами, як Австрія та Тайвань, і навіть обійшла останню, попри її визнаний статус технологічного лідера. Серед сусідів України вище в рейтингу знаходяться Польща (27), тоді як Угорщина (37), Румунія (45), Словаччина (51) та Білорусь (63) мають нижчі позиції [35].

Варто звернути увагу, що різні рейтинги демонструють відмінності у позиціонуванні країн. Наприклад, у Startup Ranking, де акцент зроблено лише на кількісних показниках, домінують країни з великою кількістю стартапів. Натомість у StartupBlink, який враховує комплексні критерії, Ізраїль і Швеція займають значно вищі позиції, входячи до світової десятки. Водночас такі країни, як Індія чи Індонезія, які мають велику кількість стартапів, не потрапили навіть до топ–20, а Індонезія - й до топ–30, що свідчить про недостатній розвиток бізнес–середовища [35].

Методологія StartupBlink ґрунтується на трьох головних індикаторах: •
Quantity - кількість стартапів, коворкінгів, акселераторів та подій, пов’язаних з

підприємництвом;

- Quality - якість стартапів, визначена за допомогою інтеграції з платформами Crunchbase, SEMrush тощо, з урахуванням клієнтської бази, трафіку та галузевого впливу;

- Business Environment - якість інфраструктури для ведення стартап-бізнесу в країні чи місті. Для її оцінки враховано, зокрема, індекси Світового банку Doing Business, швидкість інтернету, свободу онлайн-простору, обсяги інвестицій у НДДКР тощо [35].

Згідно з цим рейтингом, Київ - єдине місто України, яке увійшло до топ-100, посівши 32-ге місце, що на два пункти вище, ніж у 2019 році. Нашими найближчими конкурентами у рейтингу стали Шеньчжень та Сідней, а перші п'ять позицій традиційно займають Сан-Франциско, Нью-Йорк, Лондон, Бостон і Лос-Анджелес. Серед країн Східної Європи вище Києва знаходиться лише Москва (9 позиція) - решта міст поступаються столиці України [35].

Таким чином, попри численні виклики, Україна демонструє позитивну динаміку у розвитку стартап-екосистеми. Хоча країна поки що не входить до елітного клубу перших 10 або навіть 20 найкращих країн для стартапів, у багатьох рейтингах вона випереджає деякі країни ЄС, що свідчить про потужний людський капітал, зокрема високий рівень базової та вищої освіти.

Висновок до розділу 2

Проведений аналіз свідчить про те, що Україна володіє значним інноваційним потенціалом, який, однак, реалізовується не в повній мірі. Існуючі економічні труднощі, нерівномірний регіональний розвиток та інституційні обмеження перешкоджають нашій державі зайняти лідируючі позиції у глобальному інноваційному просторі.

Країна значно відстає за рівнем економічного зростання: за показником

ВВП на душу населення Україна досі перебуває серед країн із нижчим рівнем добробуту. Цей індикатор, на нашу думку, найточніше відображає реальний рівень життя населення.

Щоб подолати цей розрив, необхідно не просто збільшити кількість інновацій, а й забезпечити якісну трансформацію економіки. Важливою передумовою цього процесу є вивчення і адаптація успішних практик інших країн, що вже пройшли шлях від індустріальної до інноваційної економіки. Використання їхнього досвіду дасть змогу скоротити відставання від розвинених країн Європи та забезпечити Україні нові можливості для сталого економічного розвитку.

У другому розділі представлено детальний аналіз ефективності інноваційної екосистеми України, з особливим акцентом на її економічну результативність. Дослідження ґрунтується на матеріалах Європейського інноваційного табло (ЄІТ), Глобального інноваційного індексу (ГІІ), а також на даних Державної служби статистики України.

За інформацією звітів ЄІТ, Україна стабільно потрапляє до категорії «Інноватори, що розвиваються» (Emerging Innovators), маючи невисокий рівень інноваційної продуктивності. Серед ключових бар'єрів виокремлюються обмежені інвестиції в науково–дослідні та дослідно–конструкторські роботи (НДДКР), недостатній розвиток людського капіталу, несприятливе середовище для ведення бізнесу, відсутність тісної співпраці між ключовими учасниками інноваційного процесу, а також брак венчурного фінансування. Водночас серед позитивних характеристик відзначаються міцна наукова база, порівняно невисока вартість ресурсів та значний потенціал економічного зростання.

Згідно з аналітикою ГІІ, позиції України в рейтингу суттєво коливаються, особливо в періоди криз. Аналіз дозволяє виявити такі структурні проблеми, як дефіцит фінансування інноваційних проектів, слабкий зв'язок науки з бізнесом, масштабна інтелектуальна міграція, несприятливий інвестиційний клімат і політична нестабільність. Поряд із цим, до сильних сторін інноваційного

середовища України належать високий людський потенціал, потужна наукова інфраструктура, зростаючий внутрішній ринок, стрімкий розвиток ІТ–сектору та поширення стартап–культури.

Статистика Держстату України свідчить про скорочення кількості наукових кадрів, недостатній обсяг фінансування, низьку частку інноваційно активних підприємств і незначну частку інноваційної продукції. Проте зафіксовано позитивну динаміку в обсягах загальних витрат на інновації та прибутковості інноваційної діяльності в окремі роки (наприклад, у 2018 та 2020 роках). У межах аналізу також запропоновано формулу обчислення часткової економічної ефективності інноваційної системи, що базується на показнику рентабельності інноваційних витрат і може стати основою для формування методології оцінки економічної ефективності інноваційного розвитку.

Ключові тенденції та стратегічні рекомендації:

1. Розширити фінансування НДДКР як з боку державного, так і з боку приватного сектору.
2. Укріпити людський капітал: зменшити масштаби «відтоку мізків», створити сприятливі умови для наукової кар'єри та заохотити участь молоді у дослідницькій діяльності.
3. Поліпшити умови для бізнесу: боротися з корупцією, дерегулювати економіку та забезпечити політичну стабільність після завершення війни.
4. Реалізувати модель «Потрійної спіралі», яка передбачає ефективну взаємодію науки, бізнесу та держави.
5. Сприяти комерціалізації інновацій шляхом розробки механізмів впровадження наукових розробок у виробничі процеси.

Комплексний підхід до розвитку інноваційної екосистеми, який враховуватиме як внутрішні, так і зовнішні чинники, є критично важливим для підвищення її результативності, зокрема в економічному вимірі. Запропоновані рекомендації можуть слугувати фундаментом для розробки ефективної державної інноваційної політики та стратегічних ініціатив у сфері інноваційного підприємництва.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕС ІНКУБАТОРІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СТАРТАП ЕКОСИСТЕМИ

3.1. Смарт–спеціалізація як інструмент розвитку інноваційної екосистеми України та підвищення її економічної ефективності

Смарт–спеціалізація - це прогресивний підхід, ініційований Європейською Комісією, мета якого полягає у стимулюванні економічного зростання та зайнятості через концентрацію зусиль кожного регіону на своїх унікальних конкурентних перевагах. Важливо розуміти, що йдеться не про централізоване призначення спеціалізацій державою, а про динамічний процес підприємницького виявлення перспектив, у якому саме бізнес–структури відіграють ключову роль. У процесі ідентифікації потенційних напрямів регіональної спеціалізації вагоме значення мають локальні дані, соціальний капітал та знання, які неможливо отримати з відкритих джерел без активної участі місцевих суб'єктів.

У цьому контексті держава виконує здебільшого функцію сприяння: забезпечує інфраструктурну підтримку, збирає та поширює інформацію про нові технології, можливості фінансування, стандарти та інші важливі ресурси. Підтримка підприємців у кооперації та обміні знаннями сприяє прискоренню процесу формування національної або регіональної смарт–спеціалізації.

Окрім суто економічного ефекту, смарт–спеціалізація має також соціальний вимір - вона сприяє інклюзивному та сталому розвитку країни, підвищуючи її соціальну стійкість.

Практична доцільність застосування цього підходу в Україні підтверджується результатами аналітичного звіту Об'єднаного дослідницького

Europe». У ньому проаналізовано 35 прикладів з різних країн Європи, які впровадили концепцію S3 (Smart Specialisation Strategy) для активізації участі місцевих спільнот у інноваційному розвитку. У дослідженні висвітлюються моделі підтримки досліджень та інновацій, які сприяли:

1. активному залученню стейкхолдерів (у межах моделі «Почетверної спіралі», яка включає громадянське суспільство як повноправного учасника процесу);

2. покращенню функціонування інноваційної інфраструктури; 3. зміцненню міжнародної кооперації в пріоритетних напрямках, хоча питання спільного інвестування залишалося актуальним навіть у 2019 році.

Наголошується, що повну оцінку ефективності стратегій смарт–спеціалізації можливо здійснити лише на основі довготривалого аналізу. Однак навіть за короткий період дослідження (2017–2019 рр.) було зафіксовано позитивний вплив цієї моделі на регіони з різним рівнем розвитку: для економічно сильних вона посилила наявні зв'язки у рамках інноваційної екосистеми, а для менш розвинених — надала інструменти для побудови нової інноваційної політики.

S3–стратегії допомагають заохочувати створення інноваційної продукції з високою доданою вартістю у ключових сферах, водночас відкриваючи доступ до розгалужених бізнес–мереж в інноваційних екосистемах.

У підсумку можна констатувати високу доцільність упровадження стратегії смарт–спеціалізації як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Україна має скористатися європейським досвідом для формування власної стратегії, орієнтованої на сталий розвиток. Згідно з методичними рекомендаціями щодо реалізації RIS3 (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation), цей процес ґрунтується на принципі «чотирьох К» (див. Таблицю 3.1).

Слід наголосити, що серед важливих результатів підприємницького пошуку є не лише ідентифікація секторів з високим потенціалом для зростання,

змогу державі ефективніше використовувати бюджетні кошти, перенаправляючи фінансування від малоперспективних секторів до більш продуктивних. У випадках, коли у певному регіоні відсутні виражені переваги у пріоритетних напрямках науки та технологій, ключовим завданням стає пошук таких сфер, у яких реалізація дослідницьких проектів дозволить створити новий внутрішній потенціал.

Таблиця 3.1

Принципи впровадження стратегії смарт-спеціалізації

№	Принцип	Характеристика
1	Критична маса і (жорсткий) вибір	Обмеження кількості пріоритетів відповідно до наявних можливостей та умов міжнародної спеціалізації, а також концентрування фінансування з метою найбільш ефективного управління бюджетом.
2	Конкурентні переваги	Адаптація інноваційної екосистеми та наявного її потенціалу відповідно до потреб приватного сектору через процес підприємницького пошуку
3	Кластери та взаємозв'язки	Створення кластерів світового класу та платформ для пов'язання акторів інноваційної екосистеми із різних галузей економіки усередині регіону та за його межами, що сприяє спеціалізованій технологічній диверсифікації.
4	Колективне Лідерство	Формування ефективної інноваційної системи на основі співробітництва в межах моделі «Почетверної спіралі»

Це, своєю чергою, стане основою для формування майбутніх конкурентних переваг у відповідних галузях.

Розроблення інноваційної стратегії регіону, що базується на засадах смарт-спеціалізації, передбачає проходження шести послідовних етапів, запропонованих фахівцями у цій сфері (див. Рис. 3.1).

Перший етап формування стратегії смарт-спеціалізації має вирішальне значення, оскільки включає глибоке дослідження економіки, інноваційного

потенціалу та соціальної структури регіону. Основною метою цього етапу є виявлення існуючих та потенційних активів, які можуть стати драйверами майбутнього розвитку. Аналіз має базуватись на широкому розумінні інновацій, що охоплює весь спектр економічної активності та зацікавлених сторін регіональної інноваційної екосистеми. При цьому слід враховувати як внутрішні

43

особливості регіону, так і зовнішнє середовище, визначаючи порівняльну

Рис. 3.1. Етапи розробки регіональної інноваційної стратегії на принципах
смарт–спеціалізації

Другий етап спрямований на реалізацію принципу колективного лідерства - одного з наріжних принципів смарт–спеціалізації. Цей принцип реалізується через створення спеціалізованих органів управління («ключів»), які мають відповідні міждисциплінарні знання та досвід взаємодії з учасниками інноваційного процесу. Їх основна функція - модерування процесу залучення всіх стейкхолдерів відповідно до концепції «Почетверної спіралі». Одним із

завдань є уникнення концентрації впливу в руках окремих інтересів та забезпечення справедливого представництва всіх учасників. Варто зазначити, що інститути, створені на цьому етапі, мають функціонувати й під час реалізації стратегії для забезпечення її гнучкості та ефективності.

На основі попереднього аналізу у третьому етапі формується спільне бачення розвитку регіону — стратегічний сценарій, що описує цілі, напрямки трансформації та логіку їх досягнення. Такий сценарій є ключовим інструментом

44

для підтримки довготривалої мотивації учасників і ефективної комунікації між ними, а також засобом залучення нових стейкхолдерів.

Четвертий етап передбачає визначення пріоритетів. Він поєднує підходи «згори донизу» (відповідність державній або наддержавній політиці) та «знизу догори» (висвітлення ніш, що виникають у процесі підприємницького пошуку). Тут реалізується принцип «критичної маси та жорсткого вибору»: необхідно зосередитись на обмеженій кількості перспективних напрямків з урахуванням результатів попереднього аналізу. Особливу увагу варто приділити горизонтальним пріоритетам - соціальним і організаційним інноваціям.

П'ятий етап полягає у створенні дорожньої карти з чітко визначеним планом дій. Вона має містити інструменти, етапи, терміни, джерела фінансування та бюджет, водночас залишаючи простір для експериментів через пілотні проекти. Це дає змогу перевірити нові ініціативи перед масштабною реалізацією.

На шостому етапі формується система моніторингу, що дозволяє відслідковувати прогрес впровадження стратегії. Її інтеграція повинна відбуватись ще на етапі визначення стратегічного бачення та цілей. Основним завданням є розробка комплексу індикаторів, які забезпечать об'єктивну оцінку результатів впроваджених заходів.

Процес реалізації стратегії смарт-спеціалізації не завершується її розробкою - вона повинна адаптуватись до змін у середовищі. Висока гнучкість

є умовою її стійкості та ефективності для всіх учасників.

Проте в Україні існують серйозні внутрішні перешкоди для реалізації цієї стратегії:

1. низький рівень узгодженості інноваційного законодавства, зокрема у сфері захисту інтелектуальної власності;
2. складна макроекономічна ситуація;
3. негнучкий ринок праці;
4. відсутність скоординованої регіональної політики;
5. обмежена взаємодія між наукою, бізнесом і державою.

45

Найсуттєвішим викликом, однак, залишається війна з Росією, що ускладнює реалізацію будь-яких інноваційних ініціатив. Попри це, стратегія смарт-спеціалізації має бути важливою складовою післявоєнного відновлення держави. Її фінансування може здійснюватись за рахунок міжнародної допомоги, наприклад, у межах програми EU Recovery and Resilience Facility (RRF), яка має потенціал започаткувати нову фазу співпраці між Україною та ЄС.

3.2. Практичні рекомендації для підвищення ефективності інноваційної екосистеми України

На основі проведеного аналізу можна сформулювати ключові висновки. Україна володіє значним потенціалом для розвитку інновацій, що зумовлено потужною науковою базою, активним розвитком ІТ-сектору, а також наявністю висококваліфікованих фахівців. Серед можливостей, які можуть сприяти підвищенню ефективності функціонування інноваційної екосистеми, слід виокремити: імплементацію моделі «Потрійної спіралі», розробку національної стратегії смарт-спеціалізації з акцентом на пріоритетні напрями, а також залучення міжнародної технічної допомоги й фінансування.

Однак низка серйозних викликів перешкоджає реалізації цього потенціалу. До них належать: обмежене фінансування, слабкий інвестиційний клімат, відтік інтелектуального капіталу, недосконалість існуючої Стратегії інноваційного розвитку, а також складна політико–економічна ситуація в країні. Зовнішньополітична нестабільність, війна та інституційна слабкість значно знижують привабливість української економіки для іноземних інвесторів.

Для подолання цих бар'єрів пропонується комплекс заходів (див. Додаток 3), які можуть стати фундаментом для послідовного реформування інноваційного середовища України. Їх інтеграція в оновлену Стратегію інноваційного розвитку дозволить впроваджувати системні зміни з урахуванням поточних викликів і можливостей.

46

Окрему увагу варто приділити питанню включення смарт–спеціалізації до загальної стратегії інноваційного розвитку держави. Для цього було адаптовано модель Business Model Canvas, яка лягла в основу Канви впровадження смарт–спеціалізації в українських реаліях (Додаток Є).

На початкових етапах розробки стратегії доцільно застосувати регіональну класифікацію, запропоновану у дослідженні «A Conceptual Framework for Developing of Regional Innovation Ecosystems». У межах цієї класифікації пропонується поділити територію України на регіони інноваційного розвитку згідно з економічними зонами, де координаційні функції покладені на відповідні регіональні дослідницькі центри (RRCs):

1. Донецька економічна зона - Донецький дослідницький центр.
2. Придніпровська зона - Придніпровський дослідницький центр.
3. Причорноморська зона - Південний дослідницький центр.
4. Слобожанська зона - Північно–східний дослідницький центр.
5. Центральнополіська зона - Центральнополіський дослідницький центр.
6. Подільська зона - Подільський дослідницький центр.
7. Західна зона - Західний дослідницький центр.
8. Кримська зона - Кримський дослідницький центр.

Усі зазначені пропозиції, а також напрацювання з Додатків Ж і З, можуть стати базовими елементами для формування сучасної та ефективної Стратегії інноваційного розвитку України, в якій стратегія смарт-спеціалізації відіграватиме роль ключового інструменту територіального інноваційного прориву.

Вивчаючи сучасний стан інноваційної та стартап-екосистеми в Україні, можна дійти висновку, що країна має значний, хоча й ще не повністю реалізований потенціал у сфері підтримки стартапів. Формування успішного інноваційного середовища є тривалим процесом, який потребує часу, ресурсів і зусиль на всіх рівнях управління.

Останніми роками в Україні помітні позитивні зрушення. Зокрема, поширення програм з креативного підприємництва серед молоді, особливо

47

студентів, сприяло формуванню стартап-шкіл та інкубаторів у закладах вищої освіти. Такі ініціативи активно реалізуються у Києві, Львові, Харкові та Одесі. Яскравими прикладами є «Tech Startup School» при Львівській політехніці, Центр підприємництва Львівської бізнес-школи УКУ, а також програма «Sikorsky Challenge» у КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Такі університетські ініціативи відіграють важливу роль у державній інноваційній політиці, оскільки дозволяють об'єднати навчання, науку та підприємництво. Основними завданнями таких структур є стимулювання інновацій, розвиток стартап-культури, трансфер технологій і підготовка молоді до умов ринку.

Втім, ці ініціативи мають фрагментарний характер і не формують цілісної державної стратегії. Україні слід ґрунтовно проаналізувати бар'єри розвитку інновацій, врахувати міжнародні рекомендації та адаптувати успішні моделі інших країн.

Згідно з дослідженнями українських підприємців-інноваторів (Баб'ячок Р.І. та Кульчицький І.І.), ефективна підтримка стартапів має включати: • створення державного реєстру венчурних структур;

- гарантії інтелектуальних прав;
- підготовку кадрів з інноваційного менеджменту;
- правове регулювання венчурного інвестування;
- механізми оцінки потенціалу інноваційної продукції;
- систему страхування та гарантій інвестицій;
- спрощення допуску іноземного капіталу.

Додатково наголошується на необхідності:

- збільшення держінвестицій;
- розвитку підприємницької культури;
- зміцнення захисту інтелектуальної власності;
- посилення участі в міжнародних програмах.

У звітах Світового банку зазначається, що на заваді розвитку інновацій в Україні стоять корупція, неефективне правове регулювання, нестабільна

48

політика та слабка правова система. Крім того, попит на інновації в реальному секторі залишається низьким через структурні диспропорції економіки та слабкий зв'язок між університетами й бізнесом.

Попри це, варто відзначити існування Українського фонду стартапів — державної ініціативи, спрямованої на підтримку технологічних проєктів на ранніх стадіях. Фонд забезпечує фінансування pre-seed та seed-стартапів, однак має низку недоліків, зокрема оподаткування отриманих грантів, що робить підтримку менш привабливою для молодих підприємців.

Варто розглянути створення державної краудфандингової платформи на зразок «Kickstarter», яка б стала інструментом прямої взаємодії інвесторів і стартапів. Також згідно зі стратегією інноваційної діяльності до 2030 року, стартапи розглядаються як невід'ємна складова національної інноваційної системи.

Для формування сприятливого інноваційного середовища в Україні пропонується:

1. Прийняття окремого закону «Про стартапи» з визначенням правового

статусу, критеріїв, форм підтримки тощо;

2. Запровадження спеціального податкового режиму з пільгами для новостворених стартапів;

3. Освітня реформа з упровадженням інноваційних навчальних програм, зокрема на ранніх рівнях освіти;

4. Збільшення обсягів фінансування НДДКР із фокусом на прикладні розробки;

5. Створення прозорого інвестклімату та реформа судової системи; 6. Активна міжнародна співпраця та інтеграція до глобальних інноваційних програм;

7. Інституційна реформа з підвищенням автономії та ефективності структур, що відповідають за розвиток інновацій.

49

Такі заходи створять умови для динамічного розвитку стартап–середовища в Україні, сприятимуть економічному зростанню та наблизять країну до статусу інноваційно розвиненої держави.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дослідження акцент зроблено на необхідності розробки комплексної Стратегії інноваційного розвитку України, до якої має бути інтегрована стратегія смарт–спеціалізації як один із ключових інструментів покращення функціонування національної інноваційної екосистеми. Було виявлено істотні недоліки чинного проєкту Стратегії до 2030 року, зокрема: відсутність узгодженості з іншими програмними документами, нехтування галузевими й регіональними особливостями, дефіцит чітких показників моніторингу та недотримання актуальних інноваційних трендів.

Пропонується внести зміни до стратегії, щоб забезпечити її системність, адаптивність до українських умов та інтеграцію моделі смарт–спеціалізації, яка

довела свою ефективність у країнах Європейського Союзу. У зв'язку з цим була розроблена адаптована Канва впровадження смарт-спеціалізації для України, в якій відображено її етапи, принципи та рекомендації з урахуванням національного контексту.

На основі SWOT-аналізу інноваційної екосистеми України було запропоновано перелік практичних рекомендацій, спрямованих на усунення системних бар'єрів — фінансових, інституційних та структурних. Окрему увагу приділено потенціалу смарт-спеціалізації в умовах повоєнного відновлення, з акцентом на можливості залучення міжнародної підтримки (зокрема програми RRF ЄС).

50

ВИСНОВКИ

У процесі підготовки кваліфікаційної роботи було здійснено всебічне теоретичне та практичне дослідження ролі бізнес-інкубаторів у формуванні ефективної стартап-екосистеми України. На основі вивчення наукових джерел, аналітичних звітів, міжнародних рейтингів інноваційного розвитку, а також національного досвіду підтримки інноваційного підприємництва, сформульовано наступні висновки:

1. Теоретичні засади інноваційного розвитку. Поняття інноваційної екосистеми відображає сучасне бачення організації інноваційної діяльності як складної багатокомпонентної системи, що функціонує на основі взаємозв'язків між різними акторами: бізнесом, наукою, освітою, державою та суспільством. У межах цієї екосистеми стартапи виступають джерелом інноваційних проривів, а бізнес-інкубатори - інфраструктурною ланкою, що забезпечує умови для зростання інноваційних проєктів. Визначено, що формування ефективної стартап-екосистеми вимагає цілеспрямованого розвитку інституційної, організаційної та фінансової підтримки, зокрема з боку бізнес-інкубаторів.

2. Сутність та ознаки стартапів. У роботі узагальнено підходи до

розуміння поняття «стартап» та охарактеризовано його головні ознаки: тимчасовість, орієнтація на інновації, високий рівень невизначеності, потенціал до масштабування та швидкого зростання. Визначено ключові етапи життєвого циклу стартапів - від ідеї до виходу на ринок та IPO. Проведено порівняльний аналіз стартапів із традиційними бізнесами, що дозволило виявити специфіку стартап-моделі як драйвера інноваційного розвитку.

3. Роль бізнес-інкубаторів у підтримці стартапів. Бізнес-інкубатори відіграють важливу роль у стартап-екосистемі, забезпечуючи інфраструктуру, консультаційну підтримку, навчання, доступ до мережі контактів та інвесторів. У роботі акцентовано, що інкубатори дозволяють суттєво знизити бар'єри входу на ринок, збільшити виживаність стартапів на ранніх етапах та сприяти

51

формуванню інноваційної культури серед молоді, науковців та підприємців. Розглянуто приклади міжнародної практики функціонування інкубаторів та виявлено можливості для адаптації успішних моделей в Україні.

4. Аналіз інноваційного потенціалу України. На основі даних European Innovation Scoreboard (EIS) та Global Innovation Index (GII) проаналізовано динаміку розвитку інноваційної екосистеми України. Встановлено, що Україна стабільно входить до групи країн з низьким рівнем інноваційної активності. Серед ключових стримувальних факторів виокремлено: обмежене фінансування наукових досліджень, відтік кадрів, слабка інституційна взаємодія, політична нестабільність, низька комерціалізація знань та війна. Водночас виявлено і сильні сторони: високий рівень людського капіталу, зростання експорту IT послуг, розвиток локальних інноваційних ініціатив.

5. Напрями удосконалення діяльності бізнес-інкубаторів в Україні. Обґрунтовано, що для підвищення ефективності бізнес-інкубаторів необхідно:

- інтегрувати їх у національну інноваційну політику;
- розвивати державно-приватні партнерства;
- активізувати співпрацю з університетами та дослідницькими центрами;
- запровадити стандарти якості інкубаційних програм;

- розширити міжнародну співпрацю та участь у глобальних мережах підтримки стартапів;
- підтримувати цифровізацію інкубаційних сервісів та використання онлайн-платформ для менторства, нетворкінгу та фінансування.

Дослідження свідчать, що розвиток ефективної мережі бізнес-інкубаторів може стати одним із вирішальних чинників у формуванні повноцінної стартап екосистеми України. Це, у свою чергу, сприятиме активізації інноваційного підприємництва, створенню нових робочих місць, підвищенню технологічної конкурентоспроможності та інтеграції України у світовий інноваційний простір. Подальше дослідження теми потребує глибшого аналізу кейсів успішних інкубаторів в українських реаліях, а також розробки рекомендацій для регіонального рівня управління інноваціями.

52

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандоріна Л. М., Булавка О. С. Тенденції використання аутсорсингу стартап компаніями. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2019. № 1. С. 158- 167.
2. Белоусова С. В. Інвестиційна привабливість України: основні проблеми та шляхи їх вирішення. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29(1). С. 5-9.
3. Варналій З. С., Босенко В. А. Інвестиційна привабливість та інвестиційна безпека України. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 1. С. 144-148.
4. Використання DUE Diligence в обґрунтуванні передінвестиційних рішень у секторах національної економіки: колект. монографія / М. Д. Балджи та ін. Одеса: ПромАрт, 2018. 335 с.
5. Гейдор А. П., Бізбіз Т. М. Джерела фінансування стартапів в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 73-78.
6. Григораш Т. Ф., Пашикян І. С., Соловйова А. Г. Інвестиційна

привабливість України. Молодий вчений. 2015. № 12(1). С. 168-174. 7. Гуткевич С. О., Пулій О. В. Інвестиційна привабливість: сутність, показники і чинники впливу. *Інтелект XXI*. 2019. № 2. С. 88-93. 8. Забарна Е. М. До питання формування методичного підходу до оцінки інвестиційної привабливості регіонів України. *Проблеми економіки: наук. журн.* Харків : ІНЖЕК, 2017. № 2. С. 169-175.

9. Зельдіна О. Інвестиційна привабливість України в умовах сталого розвитку. *Право України*. 2018. № 5. С. 60-70.

10. Зельдіна О. Р. Інвестиційна привабливість України в умовах сталого розвитку: проблеми та напрями модернізації: монографія. Київ; Чернігів: Десна Поліграф, 2018. 190 с.

11. Іванченко Н. О., Подскребко О. С., Сідлецька А. О. Основні проблеми та перспективи розвитку ринку стартапів в Україні. *Бізнес Інформ*.

53

2020. №4. С. 303–311.

12. Інвестиційно-інноваційний розвиток підприємницької діяльності в Україні: монографія / В. Г. Федоренко та ін. ; за ред. В. Г. Федоренка. Київ: ДКС ЦЕНТР, 2019. 429 с.

13. Інвестування в Україні в умовах глобалізації: монографія / Федоренко В. Г. та ін. ; за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ: ДКС центр, 2016. 323 с.

14. Індекс інвестиційної привабливості України
URL:https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/EBA-InvestIndex_2H-2020.pdf

15. Інноваційно-інвестиційні засади стійкого розвитку базових галузей національного господарства: колект. монографія / Дубина М. В. та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. 395 с.

16. ІТ-рынок Украины 2019-2020: индустрия на \$5 млрд и 200 000 специалистов URL: <https://ain.ua/2019/08/29/it-obzor-nix/>

17. Комарницька Г. О. Державно-приватне партнерство: інвестиційно

інноваційне забезпечення, митне обслуговування та економічна ефективність: монографія. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2019. 327 с.

18. Корнєєва Ю. В. Державне регулювання інвестиційної діяльності: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 619 с.

19. Кравчун О. С. Теоретичні та прикладні аспекти розвитку інвестиційних платформ в Україні: монографія. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2019. 455 с.

20. Крахмальова Н. А., Ліщук В. В. Інвестиційний клімат і проблеми іноземного інвестування в Україні: монографія. Київ: КНУТД, 2017. 223 с. 21. Кривий Р. З., Кобеля З. І., Мельник О. І. Інвестиційна привабливість суб'єктів господарювання України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 1. С. 76-80.

22. Лазебник Ю. О., Прохорова У. А. Інвестиційна привабливість України з погляду міжнародних рейтингів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018.

54

№ 20. С. 34-38.

23. Маркіна І. А., Маршинець С. М. Менеджмент інноваційно інвестиційного потенціалу промислової сфери: національні та глобалізаційні аспекти : монографія. Полтава : Астроя, 2020. 276 с.

24. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України
URL:<https://thedigital.gov.ua/projects>

25. Національна економічна стратегія 2030
<https://nes2030.org.ua/#rec246061582>

26. НБУ URL:<https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025> 27. Негрич О. І., Васильчак С. В. Мотиваційний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України в контексті економічної безпеки : монографія. Львів: Сполом, 2015. 223 с.

28. Нікітіна А. В., Павленко Е. А., Захарова А. О. Розвиток стартапінгу в Україні на основі залучення іноземних інвестицій. *Економічний простір*. 2019. № 149. С. 77-85.

29. Обзор рынка информационных технологий в Украине за 2019-2020 годы
URL: <https://internationalwealth.info/startups-abroad/overview-of-the-market-of-information-technologies-in-ukraine/>
30. Оксенюк К. І. Розвиток стартапів в Україні. *Економічні науки. Серія: Регіональна економіка*. 2019. Вип. 16. С. 102-107.
31. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. URL: www.ukrstat.gov.ua.
32. Самые громкие провалы и скандалы украинских стартапов URL: <https://tech.liga.net/technology/article/>
33. Саліхова О. Б., Курченко О. О. Концептуальні засади Стратегії розбудови технологоорієнтованих стартапів в інтересах інноваційного розвитку економіки України. *Бізнес Інформ*. 2020. №9. С. 65–75.
34. Сержанов В. В. Формування державної інвестиційної політики розвитку національного господарства: монографія Київ : Гельветика, 2018. 223 с.
35. Стратегічні засади розвитку національного господарства в умовах нестаціонарної економіки: колект. монографія / З. Д. Калініченко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. Чернігів: ЧНТУ, 2019. 201 с.
36. Теоретико-методологічні засади інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні: монографія / В. Г. Федоренко та ін. ; за ред. В. Г. Федоренка. Київ: ДКС Центр, 2018. 442 с.
37. Тіль П. Від нуля до одиниці. Нотатки про стартапи, або як створити майбутнє. Київ: Наш Формат, 2020. 240 с.
38. Ткаленко С. І. Інвестиційна безпека: теорія, методологія, практика: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 285 с.
39. Український фонд стартапів: URL: <https://usf.com.ua/>
40. Федорчак О. В. Державна політика розвитку інвестиційного клімату в Україні: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2019. 278 с. 41. Яцкевич І. В.

Толерантність до ризику та апетит-ризик стартапу: сутність та оцінка. Бізнес Інформ. 2020. №2. С. 458–463.

42. Gutkevych S. Investment: theory and practice / Svitlana Gutkevych; Nat. univ. of food technologies. Szczecin: National univ. of food technologies, 2016. 195 p.

43. Global Map of Startup Ecosystems – StartupBlink. Haifa: Global Map of Startup Ecosystems // StartupBlink, 2020. URL: <https://www.startupblink.com> 44. Global Innovation Index URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-economy>

45. Startup Ranking. URL: <https://www.startupranking.com/top/ukraine> 46. The Fastest Growing Companies in the World // Growjo: Indexing and predicting the world's fastest growing companies, 2019-2020. URL: <https://growjo.com>

47. The Top 20 Reasons Startups Fail // CB INSIGHTS. URL: <https://www.cbinsights.com/research/startup-failure-reasons-top/>